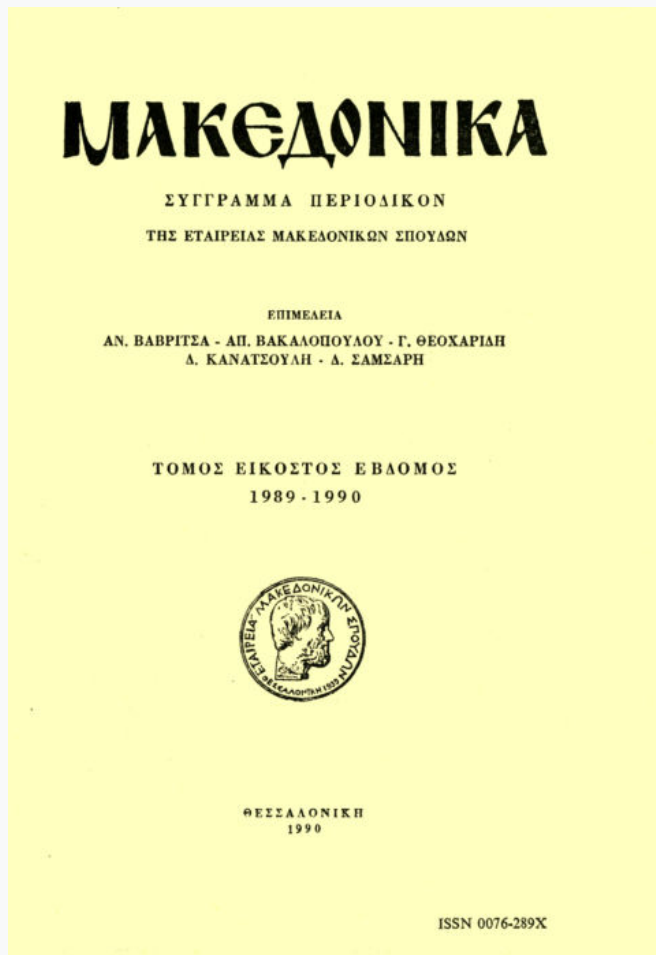

Μακεδονικά

Vol 27, No 1 (1989)

Αποστολή Ιησουϊτών στη Μακεδονία το 17ο και 18ο αιώνα

Μάρκος Ν. Ρούσσοσ-Μηλιδώνης

doi: [10.12681/makedonika.92](https://doi.org/10.12681/makedonika.92)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Ρούσσοσ-Μηλιδώνης Μ. Ν. (1989). Αποστολή Ιησουϊτών στη Μακεδονία το 17ο και 18ο αιώνα. *Μακεδονικά*, 27(1), 32–62. <https://doi.org/10.12681/makedonika.92>

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΙΗΣΟΥΪΤΩΝ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΤΟ 17ο ΚΑΙ 18ο ΑΙΩΝΑ

Δεν είναι η πρώτη φορά που δημοσιεύεται μελέτη στα «Μακεδονικά» με θέμα την αποστολή των ρωμαιοκαθολικών μισιοναρίων του Τάγματος του Ιησού (Societas Jesu) στο χώρο της ελληνικής Μακεδονίας και ειδικότερα στη Θεσσαλονίκη. Το 1968, στον Η' τόμο του περιοδικού αυτού συγγράμματος της Ε.Μ.Σ. (σελ. 185-210), δημοσιεύτηκε αξιόλογο άρθρο της Α. Ξανθοπούλου-Κυριακού, με αντικείμενο την «Περιγραφή της Θεσσαλονίκης στα 1734 από τον Père Jean-Baptiste Souciet». Στον ίδιο τόμο ο Κλεόβουλος Τσούρκας παρουσίασε περιληπτικά «Το οδοιπορικόν ενός Ιησουΐτου ιεραποστόλου εις την "Ελλάδα" κατά το 1712-1714».

Στην πρώτη μελέτη δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά στην ελληνική εδάφια της περί Θεσσαλονίκης πραγματείας του J. B. Souciet, η οποία περιέχεται στον Θ' τόμο (σελ. 256-320) του συλλογικού έργου «Nouveaux mémoires des missions de la Compagnie de Jésus dans le Levant», Παρίσι 1755 (Νέα υπομνήματα των ιεραποστολών του Τάγματος του Ιησού στην Ανατολή). Το άρθρο του Κλ. Τσούρκα παρουσιάζει την έκθεση του π. Φραγκίσκου Tarillon περί της ιεραποστολής των Ιησουΐτών στον ελληνόφωνο χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η οποία δημοσιεύτηκε το 1715 στον α' τόμο της σειράς «Nouveaux mémoires» (ό.π., σελ. 3-125). Στην αποστολή Θεσσαλονίκης αναφέρονται τρεις σελίδες του άρθρου του Κλ. Τσούρκα.

Μια ακόμη ειδική, όπως και οι δύο προηγούμενες, μελέτη για τους Ιησουΐτες της Μακεδονίας δημοσιεύτηκε στο ΙΑ' τόμο των «Μακεδονικών» (σελ. 38-67) από τον Yves-Jean Dumon με τον τίτλο: «Το μητρώον βαπτίσεων της Καθολικής Εκκλησίας Θεσσαλονίκης (1702-1727)».

Η διαφορά της παρούσας μελέτης περί «Αποστολής των Ιησουΐτων στη Μακεδονία το 17ο και 18ο αιώνα» σε σχέση με τις προηγούμενες συνίσταται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά παρουσιάζεται στο σύνολό της η δραστηριότητα των μοναχών του Τάγματος του Ιησού στο βορειοελλαδικό χώρο από της εγκαταστάσεώς τους στην Κωνσταντινούπολη την 20-9-1609 έως το 1726, έτος αναχωρήσεως από τη Θεσσαλονίκη του μοναχού π. Φρ. Tarillon. Η δεύτερη περίοδος δράσεως των Ιησουΐτων στη Μακεδονία (1726-73) θα εξεταστεί σε άλλη μελέτη.

Σε ένα πρώτο, συντομότερο μέρος, θα γίνει λόγος για την «κινητή ιεραποστολή» των Ιησουϊτών στη Μακεδονία, δηλαδή για τις επισκέψεις που πραγματοποιούσαν στο χώρο αυτό έως το 1706, έτος ιδρύσεως της μονής Θεσσαλονίκης. Το δεύτερο, κύριο, μέρος της μελέτης αυτής θα έχει για αντικείμενο τη δραστηριότητα της μονής Θεσσαλονίκης με ιδιαίτερη αναφορά στις «Εκθέσεις» που συνέταξαν για τη Μακεδονία οι ιερομόναχοι-Ιησουίτες π.π. Φραγκίσκος Richard και Φραγκίσκος Braconnier.

Ποίο, όμως, το Τάγμα του Ιησού; Το Τάγμα του Ιησού (απαντά και ως Εταιρεία, Αδελφότητα, Συντροφία και Κοινωνία του Ιησού) είναι μία από τις πολυάριθμες μοναχικές κοινότητες της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία διακρίνεται για την ιεραποστολική της δραστηριότητα και την επίδοση των μελών της στις επιστήμες και τα γράμματα. Διαπρέπει επίσης στον εκπαιδευτικό τομέα. Οι αρχές του Τάγματος αυτού ανάγονται στο 1534. Το έτος εκείνο συσπειρώθηκε γύρω από το Βάσκο Ιγνάτιο Λουόλα μικρή ομάδα νέων, οι οποίοι, την ημέρα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ορκίστηκαν στο ναό της Μονμάρτρης, στο Παρίσι, τη διαβίωση τήρηση πτωχείας, παρθενίας και υπακοής. Το επόμενο έτος ο Ιγνάτιος συνέταξε για τους συντρόφους του τύπο κανονισμού, τον οποίο ενέκρινε την 27-9-1540 ο πάπας Παύλος Ε'. Ακολούθησε η σύνταξη καταστατικού για τη διοίκηση του νέου Τάγματος, το οποίο έλαβε το όνομα του Ιησού. Κατά το καταστατικό αυτό τα μέλη του Τάγματος, οι Ιησουίτες, διακρίνονται σε Σχολαστικούς ή Σπουδαστές, Πνευματικούς-Συμβοηθούς και Ομολογητές.

Οι σκοποί της Εταιρείας του Ιησού, η οποία διαδόθηκε με εκπληκτική ταχύτητα στην Ευρώπη, Ασία και Αμερική, εκτίθενται σε δύο πρόσθετα καθοδηγητικά συγγράμματα του Ιγνατίου: τα Πνευματικά Γυμνάσματα ή Ασκήσεις και τη Γενική Εξέταση. Το πρώτο πραγματεύεται τον εξαγνισμό της ψυχής από αισθήματα και κλίσεις που δεν συμβιβάζονται με το θείο προορισμό της, και το δεύτερο την αναζήτηση της θείας θέλησης μέσω της προσευχής και την εκλογή του είδους ζωής που καλείται από το Θεό να ακολουθήσει ο άνθρωπος.

Όταν πέθανε ο Ιγνάτιος το 1556, τα μέλη του Τάγματός του ανήρχοντο σε 1.000. Πρωταγωνιστές στον αγώνα της Ρωμαϊκής Εκκλησίας κατά της Μεταρρύθμισης, οι Ιησουίτες προκάλεσαν τη μίση των αντιπάλων τους και το διασυρό, εξαιτίας μεμονωμένων περιπτώσεων, του ονόματός τους, το οποίο ταυτίστηκε αβάσιμα με τις έννοιες της υποκρισίας (ιησουϊτισμός) και της χρήσης αθέμιτων μέσων για την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών (το αποδιδόμενο στους Ιησουίτες αξίωμα «ο σκοπός

αγιάζει τα μέσα»). Η σκληρή πολεμική των Προτεσταντών, αλλά και η τεράστια δύναμη που είχαν αποκτήσει σε ορισμένες καθολικές χώρες, ιδιαίτερα στη Γαλλία, οδήγησε τον πιεζόμενο από την πολιτική εξουσία Κλήμεντα ΙΔ΄ στη διάλυση των Ιησουϊτών το 1773. Το 1814 ο πάπας Πίος Ζ΄ αποκατέστησε το Τάγμα του Ιησού, το οποίο, μέσα σε λίγες δεκαετίες ξαναβρήκε την παλαιά του αίγλη.

Έως το 1773, Γάλλοι κυρίως Ιησουϊτες, είχαν ιδρύσει μονές στη Χίο (1595), Κωνσταντινούπολη (1609), Σμύρνη (1624), Νάξο (1627), Θήρα (1642), Εύριπο (1643), Τήνο (1661), Θεσσαλονίκη (1706) και Σύρο (1744). Επί των ημερών μας λειτουργούν μονές του ίδιου Τάγματος στη Σύρο και Τήνο από το 1814, και στην Αθήνα από το 1914.

Α'. Η «κινητή αποστολή» των Ιησουϊτών στη Μακεδονία (1609-1706)

«Κινητή αποστολή» (κατά το γαλλικό *mission volante*) καλούσαν οι Ιησουϊτες τις επισκέψεις που πραγματοποιούσαν σε περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, στις οποίες δεν υπήρχαν μονές του Τάγματός τους. Σκοπός των επισκέψεων αυτών ήταν η πνευματική εξυπηρέτηση των Καθολικών γηγενών και αλλοδαπών. Οι ξένοι ήταν κυρίως διπλωματικοί πράκτορες των δυτικών χωρών, έμποροι και πληρώματα ευρωπαϊκών πλοίων. Σε πολλά επίσης λιμάνια της Ανατολής, κυρίως στην Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη και λιγότερο στη Θεσσαλονίκη, υπήρχαν δυτικοί χριστιανοί, οι οποίοι εργάζονταν ως κωπηλάτες στις οθωμανικές γαλέρες. Οι Ιησουϊτες που τους επισκέπτονταν τελούσαν τη λειτουργία σε ευρωπαϊκό προξενείο, όπου υπήρχε, ή σε σπίτι διακεκριμένου εμπόρου. Για τις περιοχές, στις οποίες ταξίδευαν, και τους κατοίκους τους, που είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν από κοντά, έγραφαν «Εκθέσεις» με αποδέκτες τους προϊσταμένους τους στη Ρώμη και τη Γαλλία.

Το είδος της αποστολής αυτής εγκαινίασε στη Θεσσαλονίκη κατά τη δεκαετία 1610-20 ο ιδρυτής της μονής Κωνσταντινουπόλεως Φραγκίσκος de Canillac. Μετά την εγκατάστασή του στη Σμύρνη, το 1623, τις επισκέψεις στη Μακεδονία προς εξυπηρέτηση των εναριθμών δυτικών εμπόρων συνέχισαν οι συνάδελφοί του από τη μονή Κωνσταντινουπόλεως Ματθαίος Hardy και Ισαάκ d'Aultry. Μεγαλύτερες σε διάρκεια ήταν δύο επισκέψεις του Ι. d'Aultry στη Θεσσαλονίκη το 1633 και 1650-1.

α. Ο π. Ισαάκ d'Aultry για τη Θεσσαλονίκη και το Άγιον Όρος

Γεννημένος στο Bar-Le-Duc της ΒΔ Γαλλίας τη 2-6-1595, ο Ι. d'Aultry εισήλθε στο Τάγμα των Ιησουϊτών την 5-4-1614. Το 1625 διορίστηκε στη

μονή Κωνσταντινουπόλεως, της οποίας υπήρξε ηγούμενος για 10 χρόνια¹. Τη Θεσσαλονίκη πρωτοεπισκέφτηκε στις αρχές του έτους 1633. Την 3 Μαρτίου του ίδιου έτους ήταν ήδη σε θέση να απευθύνει στον πρωηγούμενο των Ιησουϊτών στη Ρώμη π. Mutius Vitelleschi μια σύντομη αναφορά περί Αγίου Όρους, στην οποία υπογραμμίζονται οι ευνοϊκές συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί για τους Ιησουϊτες μετά την εκλογή στον οικουμενικό θρόνο του μητροπολίτη Βεροίας Κυρίλλου, πρώην μαθητού του Ιησουϊτη Διονυσίου Guiller. Στη συνέχεια δίδονται πληροφορίες για τις 20 μονές του Άθω και για τις καλές σχέσεις που διατηρούσε ο d'Aultry με μοναχούς Λαυριώτες.

Η έκθεση της 3-3-1663 συνέβαλε οπωσδήποτε στην απόφαση της Ρωμαϊκής Συνόδου για τη διάδοση της Πίστεως (Congregetio de Propaganda Fide) να αποστείλει στις Καρυές το Νικόλαο-Καννάκιο Ρώσση, πρώην μαθητή του «Αγίου Αθανασίου» της Ρώμης, ο οποίος δίδασκε σε ενδιαφερόμενους Αγιορείτες ελληνικά και λατινικά γράμματα². Μετά την αναχώρησή του από τον Άθω, το 1641, ο Ρώσσης συνέχισε τη διδασκαλία του στη Θεσσαλονίκη, από όπου απήλθε το 1644. Πληροφορίες του για το Άγιο Όρος και τη Θεσσαλονίκη χρησιμοποίησε ο Βαλεντίνος Melcetti, σύμβουλος της Ιεράς Συνόδου, για τη διάδοση της Πίστεως σε θέματα των Ανατολικών Εκκλησιών. Κατά την έκθεση Melcetti του έτους 1645, η οποία αναζωογόνησε το ενδιαφέρον του I. d'Aultry για τον Άθω, οι μοναχοί της χερσονήσου ανέρχονταν σε 7.000. Τελούσαν υπό την προστασία του βουσταντζή πασά, στον οποίο κατέβαλαν φόρο 7.000 σκούδα το χρόνο. Ευκαίθα θα ήταν να εγκατασταθούν στις Καρυές ελληνομαθεϊς Ιησουϊτες, οι οποίοι θα συνέχιζαν το έργο του Ν. Ρώσση. Υποδεικνύονται τα ονόματα των Χίων Ιησουϊτών Σεβαστιανού Μακρυπόδαρη και Φιλίππου Δαμαλά³.

Ενθουσιασμένος από την έκθεση Melcetti, ο π. d'Aultry ήρθε στο τέλος του 1649 στη Θεσσαλονίκη για να εξετάσει από κοντά τη δυνατότητα εγκαταστάσεως συναδέλφων του στον Άθω. Για 14 μήνες φιλοξενήθηκε από το Γάλλο έμπορο Βαλτασάρ d'Alez.

1. Sommervogel Charles, Bibliothèque de la Compagnie de Jésus (Βιβλιοθήκη του Τάγματος του Ιησού), Βρυξέλλες-Παρίσι 1895. Ανατύπωση, Louvain 1960, τ. Α', στήλη 660.

2. Ζαχ. Γσιρπανλίη, Το Ελληνικό Κολλέγιο της Ρώμης και οι μαθητές του. Πατριαρχικών Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 432-4, αρ. 294.

3. Hoffmann Georg, Die Jesuiten und der Athos (Οι Ιησουϊτες και ο Άθως). Εις «Monumenta Historica Societatis Jesu» (Ιστορικά μνημεία του Τάγματος του Ιησού), τ. 8 (Ρώμη 1939), σ. 8-9.

Το σχέδιο ίδρυσης μικρού σταθμού των Ιησουϊτών στον Άθω, για το οποίο είχε κάνει ήδη νύξη ο d'Aultry την 3-3-1633 και υποστήριζε η Ιερά Σύνοδος διαδόσεως της Πίστεως, ανταποκρινόταν στην επιθυμία του Λουδοβίκου ΙΔ', ο οποίος ευχόταν την επαναπροσέγγιση των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσης εις βάρος της Μεταρρύθμισης. Το ίδιο ευνοϊκός ήταν και ο Μέγας Δούκας της Τοσκάνης Φερδινάνδος Β', ο οποίος μερικά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα την 21-11-1657 διαβεβαίωσε γραπτώς τους μοναχούς της Μεγίστης Λαύρας ότι εφόσον θα επέτρεπαν την εγκατάσταση Ιησουϊτών σε χώρο της δικαιοδοσίας τους, θα είχαν την προστασία του από τους δυτικούς πειρατές¹. Την ίδια διαβεβαίωση κατά τον d'Aultry έδωσε στους Λαυριώτες και το Τάγμα των Ιταπών της Μάλτας. Την 7-10-1650, ο Ισαάκ d'Aultry, που είχε εν τω μεταξύ επισκεφθεί το Άγιον Όρος με δαπάνη της δούκισσας d'Aiguillon², απήχθη στον πρωηγούμενο των Ιησουϊτών π. Piccolomini επιστολή, στην οποία τον πληροφορούσε ότι οι Λαυριώτες είχαν θέσει στη διάθεσή του το ναΐδριο της Αγίας Μαρίας στη Θεσσαλονίκη και γειτονική ημειρωμένη οικία. Εκεί τελούσε τη θεία λειτουργία και εξηγούσε το Ευαγγέλιο σε Έλληνες και Λατίνους. Από την ίδια επιστολή πληροφορούμαστε ότι οι μοναχοί της Μεγίστης Λαύρας ήταν διατεθειμένοι να θέσουν στη διάθεσή του έκταση με ελαιώνα, αμπελώνα και ναΐδριο για να ιδρύσει σταθμό του Τάγματός του στον Άθω. Για τη Θεσσαλονίκη, γράφει, ότι κατοικείτο από 30.000 Εβραίους, Έλληνες και Τούρκους. Περισσότερο οργανωμένη η ισπανοεβραϊκή κοινότητα διέθετε 32 διδασκάλους και 1.400 μαθητές. Από τα ιερά της πόλης μνημονεύεται ο Άγιος Γεώργιος (Ροτόντα), τον οποίο οι Τούρκοι είχαν μεταβάλει σε τζαμί, χωρίς όμως ουσιαστικές αλλοιώσεις³.

Στο επίμαχο θέμα εγκατάστασης των Ιησουϊτών στον Άθω επανέρχεται ο π. d'Aultry σε μία ακόμη έκθεση της 13-1-1651, προς το Γάλλο εκπρόσωπο των Ιησουϊτών στη Ρώμη π. Φραγκίσκο Annat⁴. Από το έγγραφο αυτό πληροφορούμαστε ότι το προς πώληση αντί 1.000 χρυσών σκουδών κτήμα της Μεγίστης Λαύρας βρισκόταν εντός των ορίων δι-

1. Hoffmann Georg, Die Jesuiten, ό.π., σ. 11-12. Έγγραφο στην ιταλική του Μ. Δούκα Τοσκάνης Φερδινάνδου Β' προς τους Λαυριώτες. Το πρωτότυπο εις MHSJ Gallia 105 I, 35^r.

2. Μαρία Μαγδαληνή de Vignerot d'Aiguillon (1604-75), δούκισσα, ανηψιά του Richelieu. Μεγάλη ευεργέτις των καθολικών ιεραποστολών. Βλ. Γαλλικό Βιογραφικό Λεξικό, Παρίσι 1933, τ. 1, στήλη 920.

3. Hoffmann Georg, Die Jesuiten, ό.π., σ. 11.

4. MHSJ Gallia 102 334^r-344^v.

καιοδοσίας της ίδιας μονής. Ενώ όμως ο επιστολογράφος φαινόταν να πιστεύει στο ενδεχόμενο εγκατάστασης συναδέλφων του στο Άγιον Όρος με την αιτιολογία ότι η παρουσία τους θα απήλλαζε τους μοναχούς από τους δυτικούς πειρατές, ο προϊστάμενός του στην Κωνσταντινούπολη π. Φραγκίσκος Martin δεν συµμεριζόταν την αισιοδοξία του.

Απογοητευμένος από την αποτυχία του ο π. Ι. d'Aultry επανήλθε στην Κωνσταντινούπολη. Από εκεί ταξίδεψε στη Νάξο, όπου υπηρέτησε έως το θάνατό του τη 16-1-1659. Έναν περίπου χρόνο πριν από το θάνατό του, τη 17-3-1658, ο d'Aultry επισκέφτηκε το Άγιον Όρος για να βολιδοσκοπήσει για μια ακόμη φορά τις πραγματικές προθέσεις των πατέρων σχετικά με την εκεί ίδρυση σταθμού των Ιησουϊτών. Μετά λύπης του διαπίστωσε ότι οι Αγιορείτες δεν θα επέτρεπαν με κανέναν τρόπο την ίδρυση οποιασδήποτε δυτικής μονής ή έστω και σχολείου στη χερσόνησο του Άθω. 12 χρόνια αργότερα, τον Αύγουστο του 1669, επανήλθε στο σχέδιο d'Aultry ο ηγούμενος στη μονή Ιησουϊτών στον Εύριπο Φραγκίσκος Richard.

β. Ο π. Φραγκίσκος Richard για το Άγιον Όρος (19-8-1669)

Μετά από 25ετή παρουσία στη Σαντορίνη και τη Χαλκίδα της Εύβοιας (1643-69), ο γνωστός για το κλασικό σύγγραμμά του περί Σαντορίνης π. Φρ. Richard διεύρυνε το πεδίο της δράσης του στην ηπειρωτική Ελλάδα. Μάλιστα στη Θήβα κινδύνευσε να πληρώσει με τη ζωή του το μάθημα κατήχησης που είχε την τόλμη να δώσει στον Τούρκο αγά.

Για να ετοιμάσει την επίσκεψή του στο Άγιον Όρος το καλοκαίρι του 1669, ταξίδεψε ένα χρόνο πριν στη Ρώμη και Γαλλία, όπου συναντήθηκε με το Νεόφυτο Ροδινό, Κύπριο κληρικό και λόγιο, ο οποίος είχε διατρίψει παλαιότερα στον Άθω. Επισκέφτηκε επίσης τη μονή Φραγκισκανών στην πόλη Νεβέρ, που είχαν μελετήσει το θέμα ίδρυσης δυτικής μονής στο Άγιον Όρος. Χρήματα για το ταξίδι—50 χρυσά σκούδα—έλαβε από τη δούκισσα d'Aiguillon, μεγάλη ευεργέτιδα του Τάγματος των Ιησουϊτών.

Οι πληροφορίες που συνέλεξε ο π. Richard σχετικά με τις πιθανότητες ευόδωσης του σχεδίου εγκατάστασης των Ιησουϊτών στον Άθω δεν ήταν ενθαρρυντικές. Εκτός αυτού γνώριζε ότι και ο ίδιος προσωπικά δεν ήταν αρεστός στους Αγιορείτες. Η έκδοση της απολογητικής μελέτης του «Τάργα της Πίστεως» (1657-8), στην οποία υπογραμμίζονταν, κατά τη συνήθεια της εποχής, οι διαφορές του ελληνικού και λατινικού τυπικού και δόγματος, είχε προκαλέσει τη βίαιη αντίδραση των Ορθοδόξων και μάλιστα των μοναχών, οι οποίοι έλαβαν, όπως έπρεπε να αναμένεται,

την αντεπίθεση. Τόσο μεγάλος ήταν ο σάλος που είχε προκληθεί από τη μελέτη αυτή, ώστε ο οικουμενικός πατριάρχης Παρθένιος Δ' ζήτησε να ρίπτονται στην πυρά όσα αντίτυπα έπεφταν στα χέρια των Ορθοδόξων. Μάλιστα στη Σαντορίνη η κατάσταση ήταν τόσο έκρυθμη, ώστε ο Γάλλος πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη Ιωάννης de la Haye-Vantelet αναγκάστηκε να επέμβει υπέρ των εκεί Δυτικών.

Αμέσως μετά την επιστροφή του από τη Γαλλία, τον Ιούλιο του 1669, ο Φρ. Richard ταξίδεψε στο Άγιον Όρος, για το οποίο συντάξε έκθεση από τον Εύριπο τη 18-8-1669, με αποδέκτη το Γάλλο προϊστάμενό του π. Κλαύδιο Boucher.

Στο πρώτο από τα τρία μέρη του υπομνήματος Richard για τον Άθω παρέχονται γενικές πληροφορίες για τις 22 μονές, από τις οποίες τρεις ανήκαν στους Ρώσους, Βουλγάρους και Σέρβους. Οι μοναχοί υπολογίζονται σε 6.000, από τους οποίους το ήμισυ διέτριβε εκτός του Όρους. Στη συνέχεια περιγράφεται η μοναχική ζωή των Αγιορειτών και η κατά της Ρωμαϊκής Εκκλησίας κλίση τους, η οποία αποδίδεται στην επίδραση του «Νομοκανόνος».

Στο δεύτερο μέρος ο συγγραφέας αναφέρεται σε συναντήσεις του με τον επίσκοπο Σεραφείμ, τον ηγούμενο της Μεγίστης Λαύρας και άλλους αξιωματούχους. Αντικείμενο των συζητήσεων αυτών ήταν ως επί το πλείστον οι διαφορές που χωρίζουν τις Εκκλησίες της Ρώμης και Κωνσταντινούπολης, όπως η εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος, το παπικό πρωτείο, η χρήση αζύμου άρτου στην καθαγίαση κ.ά.

Σε ένα τρίτο μέρος ο Richard ερευνά τους τρόπους προσέγγισης των δυτικών μοναχών με τους Αγιορείτες. Προτείνει να σταλούν στις Καρμές δύο Έλληνες θεολόγοι, απόφοιτοι του Ελληνικού Φροντιστηρίου της Ρώμης, οι οποίοι, εκτός από καλή θεολογική κατάρτιση, θα έπρεπε να έχουν γνώσεις ιατρικής. Οι από μέρους τους εξάσκηση της επιστήμης αυτής θα τους έδινε τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με τους μοναχούς, οι οποίοι επισκέπτονταν τις Καρμές.

Αφού αποκλείει το ενδεχόμενο ίδρυσης λατινικής μονής στον Άθω, γράφει ο προσγειωμένος στην πραγματικότητα Γάλλος Ιησουΐτης: «Κατά την επίσκεψή μου στη Γαλλία πληροφορήθηκα από τους Φραγκισκανούς του Νεβέρ ότι η Ιερά Σύνοδος σχεδιάζει να στείλει μοναχούς στο Άγιον Όρος. Θα πρέπει όμως να γνωρίζει ότι οι Αγιορείτες δεν θα δεχθούν με κανένα τρόπο την εγκατάσταση δυτικών μοναχών στον Άθω. Όμως, ακόμη και αν το επέτρεπαν, θα ήταν πολύ δύσκολο σε Γάλλους μοναχούς να προσαρμοστούν στον αυστηρό τρόπο ζωής των ασκητών, οι οποίοι κατοικούν στις πλαγιές του Όρους τρώγοντας ψωμί, χόρτα και ελιές.

Πιστεύω ότι ο καλύτερος τρόπος για να αποκτήσουμε την εκτίμηση των Ελλήνων μοναχών, θα ήταν να σταλούν δύο ενάρετοι και ζηλωτές νέοι θεολόγοι, τελειόφοιτοι του Ελληνικού Κολλεγίου, με ιατρικές γνώσεις. Προτείνεται να αγοραστεί γι' αυτούς κτήριο στις Καρυές, ένα μεγάλο χωριό, στο οποίο κατοικούν καλόγεροι που κερδίζουν τη ζωή τους εργαζόμενοι.

Κάθε Σάββατο έρχονται μοναχοί στις Καρυές από όλο το Άγιον Όρος για να κάνουν τις προμήθειές τους. Εδώ, οι δύο θεολόγοι θα δέχονται ευκολότερα τις επισκέψεις των καλογήρων και θα μεταβαίνουν χωρίς δυσκολία στα μοναστήρια τους. Παρέχοντας στους ασθενείς ιατρική περίθαλψη, θα μπορούν να εργαστούν για το πνευματικό τους καλό και για την εξάλειψη του σχίσματος. Αφού αποκτήσουν ως Έλληνες την εμπιστοσύνη των μοναχών, θα λάβουν την άδεια να διδάξουν ιδιωτικά σε συγγενείς των νέους, οι οποίοι διαμένουν στο Όρος¹.

Η έκθεση Richard για τη μοναστική πολιτεία του Άθω κλείνει με την περιγραφή δύο σεβαστών κειμηλίων: της Παναγίας Πορταϊτισσας στη μονή Ιβήρων και της θαυματουργού κάρας του Αγίου Μιχαήλ εκ Συνάδων Φρυγίας. «Πριν τελειώσω την έκθεσή μου για τις είκοσι δύο μονές, θα περιγράψω στη Σεβασμιότητά σας δύο κειμήλια που με εντυπωσίασαν ιδιαίτερα. Πρόκειται για μια πολύ παλαιά εικόνα της Παναγίας, η οποία, αφού ρίφθηκε στη θάλασσα από τους εικονομάχους της Κωνσταντινούπολης, έπλευσε έως την ακτή της μονής Ιβήρων, όπου τη συνέλεξε ο ερημίτης Γαβριήλ βαδίζοντας πάνω στο νερό. Η εικόνα αυτή καλύπτεται από μαργαριτάρια και άλλους πολύτιμους λίθους. Προς τιμή της ανάβουν πολλά χρυσά και ασημένια καντήλια, που πρόσφεραν ευεργετηθέντες από τη χάρη της πρίγκιπες².

Το άλλο θαυματουργό κειμήλιο, η κάρα του Αγίου Μιχαήλ, φυλάσσεται στη μονή της Αγίας Λαύρας. Έχει τη δύναμη να διώχνει τους αρουραίους, τα έντομα και τις ακρίδες που καταστρέφουν αγρούς και αμπελώνες. Στην Αμοργό, ο μητροπολίτης Παχώμιος μου αφηγήθηκε πως όταν κάποτε η Ρόδος κινδύνεψε να καταστραφεί από τα ζώα αυτά, μετέφερε από το Άγιον Όρος στην πληγείσα νήσο την κάρα του Αγίου. Πιστοί και άπιστοι διαπίστωσαν με πολύ θαυμασμό ότι κατά την περιφορά της

1. Την ιατρική ως μέσο προσέγγισης των Ελλήνων χρησιμοποίησαν πολλοί Γάλλοι Ιησουίτες, όπως ο Γασπάρος Emmanuel στη Νάξο, ο Σίμων Fournier στη Σαντορίνη κ.ά.

2. Η Παναγία η Πορταϊτίσσα μαζί με το «Άξιόν Εστιν» του Πρωτάτου είναι οι δύο πλέον σεβαστές εικόνες του Αγίου Όρους. Η Πορταϊτίσσα απαγορεύεται να απομακρυνθεί για οποιονδήποτε λόγο από το Άγιον Όρος.

βρήκαν το θάνατο όλα αυτά τα βλαβερά ζώα. Πρόσφατα ο βοεβόδας της Βλαχίας Ματθαίος τη μετέφερε στην ηγεμονία του για τον ίδιο σκοπό. 'Όταν απέκτησε από τον Άγιο τη χάρη, για την οποία τον είχε επικαλεστεί, έκτισε στον περίβολο της Άγιας Λαύρας μια εκκλησία που φέρει το όνομά του. Την επισκέφθηκα καινούρια και όμορφα διακοσμημένη... Από τον Εύριπο, τη 18 Αυγούστου 1669. Δούλος σας ταπεινός και ευπειθής Φραγκίσκος Richard του Τάγματος του Ιησού».

Μια ακόμη έκθεση περί Αγίου Όρους, προερχόμενη από τους Ιησουίτες της Χίου, ανάγεται στο τέλος του 17ου αιώνα. Έχει γραφεί λίγο πριν αποσπαστεί η μονή Χίου από την Ιταλία και υπαχθεί στους Γάλλους Ιησουίτες της Κωνσταντινούπολης το έτος 1696. Μετά από τις συνήθειες περιγραφές των μονών, ο ανώνυμος συγγραφέας, αφού προβάλλει το αμείωτο ενδιαφέρον του Τάγματός τους για το κέντρο του ελληνικού μοναχισμού, επανέρχεται στο προσφιλές σ' αυτό θέμα περί εγκαταστάσεως μοναχών του στον Άθω. Αυτή τη φορά, αντί των Γάλλων, προτείνονται Έλληνες και Ιταλοί μοναχοί της Χίου.

Β. Μόνιμη εγκατάσταση των Ιησουϊτών στη Θεσσαλονίκη (1706-73)

α. Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο του 17ου και 18ου αιώνα

Η Θεσσαλονίκη του 1700 ήταν μια ραγδαία εξελισσόμενη εμπορική πολιτεία που κάποιος Ευρωπαίος επισκέπτης της εποχής εκείνης παρομοίασε με τη βιβλική Βαβέλ. Στην προκυμαία και τις πλαγιές του Επταπυργίου ακούγονταν ανάμεικτα ελληνικά, ισπανοεβραϊκά, τουρκικά, βουλγαρικά και λίγα γαλλικά.

Από το 1685, λόγω της εγκατάστασης των πρώτων Γάλλων εμπόρων γύρω από τη σημερινή οδό Φράγκων, η Γαλλία διόρισε πρόξενό της τον Gleize. Οι δραστήριοι διάδοχοί του Arnaud (1699-1612) και Boemont ή Boismont (1712-24) ίδρυσαν υποπροξενεία της χώρας τους στην Καβάλα, Θάσο, Ζαγορά Πηλίου και Βόλο¹. Η γαλλική αυτή παρουσία στα εμπορικά κέντρα της Μακεδονίας και Θεσσαλίας ευνόησε τη μόνιμη εγκατάσταση Γάλλων επίσης Ιησουϊτών στη Θεσσαλονίκη. Το ίδιο είχε συμβεί στη Σμύρνη, όπου η ίδρυση μονής του ιδίου Τάγματος το 1624 ακολούθησε το διορισμό του προξένου Narillon στη Νάξο, όπου ήρθαν οι Ιησουίτες αμέσως μετά το διορισμό ως προξένου της Γαλλίας του Φραγκίσκου Κορονέλλου.

1. Le commerce de Salonique au XVIIIe siècle, par N. G. Svoronos (Το εμπόριο στη Θεσσαλονίκη το 18ο αιώνα), Παρίσι 1956, σ. 142.

Το 1690 Ιησουίτες της Κωνσταντινούπολης πραγματοποίησαν πολύμηνη επίσκεψη στη Θεσσαλονίκη, για να προσφέρουν τις πνευματικές τους υπηρεσίες στους ευάριθμους Γάλλους εμπόρους και να εξετάσουν το ενδεχόμενο παραμονής δύο συναδέλφων τους. Η καλή υποδοχή που τους επιφύλαξαν οι Γάλλοι, Έλληνες, ακόμη και οι Τούρκοι της Θεσσαλονίκης, τους έκαναν να αποφασίσουν κατ' αρχήν την ίδρυση μικρής μονής στη μητρόπολη του Θερμαϊκού. Όμως, για την υλοποίηση του σχεδίου τους, προτίμησαν να αναμείνουν την αύξηση του αριθμού των Καθολικών εμπόρων της πόλης¹. Το 1706, όταν ο Ιησουΐτης Φραγκίσκος Bracoppier ήρθε να κατοικήσει μόνιμα, ο πληθυσμός της ανερχόταν σε 35.000 κατοίκους². Το ήμισυ αποτελείτο από Ισπανοβραβίους, οι οποίοι κατοικούσαν στις δυτικές συνοικίες. Διέθεταν σχολεία με 1.500 μαθητές και ασχολούνταν με το εμπόριο. Οι Έλληνες και Τούρκοι μοιράζονταν σε ίσο περίπου ποσοστό τον υπόλοιπο πληθυσμό. Οι πρώτοι κατοικούσαν στις περιοχές Αγίου Αθανασίου, Αγίου Παντελεήμονα και Λαγουδιανής. Οι Τούρκοι, κυρίως γαιοκτήμονες, διέμεναν στην περιοχή «Μπαϊρ»³.

Η υπογραφή της ρωσοτουρκικής συνθήκης του Πασάροβιτς, το 1718, έδωσε νέα ώθηση στην εμπορική κίνηση στο Αιγαίο και μάλιστα στη Θεσσαλονίκη, που από το έτος εκείνο αρχίζει να εξελίσσεται σε σημαντικό διαμετακομιστικό εμπόριο. Έτσι εξηγείται η ίδρυση προξενείων της Αγγλίας, Ολλανδίας, Νεαπόλεως, Ραγούσας, Δύο Σικελιών και, μετά το 1750, υποπροξενείων Αυστρίας, Δανίας και Σουηδίας. Ανάλογη ήταν και η αύξηση των Ευρωπαίων εμπόρων, στην υπηρεσία των οποίων είχαν ταχθεί από το 1706 Γάλλοι Ιησουΐτες.

β. Η μονή Ιησουϊτών στη Θεσσαλονίκη (1706-73).

Τις πρώτες μέρες του 1706, Γάλλος έμπορος της Θεσσαλονίκης ταξίδεψε στην Κωνσταντινούπολη, όπου επισκέφθηκε τη μονή Ιησουϊτών στο Γαλατά και τον πρέσβη της Γαλλίας μαρκήσιο de Ferriol. Σκοπός

1. Henrion B., Histoire générale des missions catholiques (Γενική ιστορία των καθολικών ιεραποστολών), τ. 2, σ. 267.

2. Το 1430, όταν μετά από επταετή κυριαρχία των Ενετών περιήλθε η Θεσσαλονίκη στους Τούρκους, αριθμούσε 2.000 κατοίκους. Το 1530, μετά την εγκατάσταση 12.000 Ισπανοβραβίων προσφύγων, ο αριθμός των κατοίκων της είχε περάσει τις 20.000. Στις αρχές του 18ου αιώνα πλησίαζαν τις 35.000. Βλ. «Νέα Εστία», Αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη, τ. 118, τεύχος 1430, σ. 164.

3. Για την περίοδο αυτή έχουμε ενδιαφέρουσες περιγραφές για τη Θεσσαλονίκη από τους περιηγητές Παύλο Lucas, Voyage du sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV, Amsterdam MDCCXXV, σ. 37-9, και Βασίλειο Barskij το έτος 1724. Βλ. D. He m e r - d i n g e r - I l i a d o u, Relation de Basile Baskij, εις «Balkan Studies» 2 (1961) 293-7.

της επίσκεψης αυτής ήταν ο μόνιμος διορισμός ενός τουλάχιστον Ιησουΐτη στη Θεσσαλονίκη. Ο de Ferriol, που είχε ευνοήσει ιδιαίτερα τους μισιοναριούς εγκρίνοντας τη διάθεση σ' αυτούς του 1/4 της φορολογίας των δυτικών πλοίων, δέχτηκε την πρόταση του Γάλλου εμπόρου και συνεννοήθηκε με του Ιησουΐτες της Κωνσταντινούπολης για την αποστολή ενός πνευματικού στο προξενείο Θεσσαλονίκης.

Την 29-1-1706, ο επιλεγείς π. Φραγκίσκος Braconnier, ο οποίος υπηρέτούσε στην αποστολή της Ανατολής από το 1692, ταξίδεψε δια θαλάσσης στη Θεσσαλονίκη, ενισχυμένος από τον de Ferriol με το ποσό των 100 τουρκικών λιρών¹. Σε σκόρπιες σημειώσεις του π. Braconnier περί «ιδρύσεως και προόδου της ιεραποστολής Θεσσαλονίκης», τις οποίες συνέλεξε και συνέταξε σε συνεχόμενο κείμενο το 1734 ο διάδοχός του π. Ιωάννης Βαπτιστής Souciet, γράφει για το ξεκίνημά του στη Μακεδονία: «Εγώ ο ίδιος δεν είχα σκεφτεί ότι κάποτε θα εργαζόμουνα στη Μακεδονία. Σκεπτόμουνα να διασχίσω τη Γαλατία, Καππαδοκία και τις γειτονικές επαρχίες για να προσφέρω τις υπηρεσίες μου στους Καθολικούς και σχισματικούς Αρμένιους, όταν κάποιος έμπορος που ήρθε από τη Θεσσαλονίκη στην Κωνσταντινούπολη με συμβούλευσε να μεταβώ στη Μακεδονία. Με πληροφόρησε ότι η πρωτεύουσα της επαρχίας αυτής και τα γειτονικά νησιά πρόσφεραν ευρύ πεδίο δράσης στο ζήλο μου και ότι το καλό που θα έκανα στις ψυχές θα ήταν πολύ μεγάλο. Την ίδια μέρα που μου έγινε η πρόταση αυτή, ανοίγοντας τις "Πράξεις των Αποστόλων" έπεσα στο έκτο κεφάλαιο, όπου γράφεται ότι ο ευρισκόμενος στη Μικρά Ασία απόστολος Παύλος είδε όνειρο ένα Μακεδόνα, ο οποίος τον παρακαλούσε να περάσει στη χώρα του για να την ευαγγελίσει. Η ανάγνωση της περικοπής αυτής και η συνομιλία μου με το Γάλλο έμπορο το ίδιο πρωί μου φάνηκε σαν ειδοποίηση του Θεού. Από τότε δε σκεπτόμουνα παρά πώς να ακολουθήσω το δρόμο που μου είχε προετοιμάσει ο απόστολος Παύλος.

Ο Γάλλος πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη, που ενδιαφερόταν για τη διάδοση της πίστης μας και την τιμή του βασιλιά μας, πρόωθησε το σχέδιό μου και μου πρόσφερε χρήματα για να ανταπεξέλθω στα πρώτα έξοδα. Στη Θεσσαλονίκη, όπου έφτασα δια θαλάσσης, ο Γάλλος πρόξενος με δέχτηκε με πολλή καλοσύνη. Μου ζήτησε να ιερουργώ και να κηρύττω κάθε Κυριακή στο παρεκκλήσι του. Κάθε Δευτέρα και Παρασκευή θα μπορούσα να κηρύττω στους Λατίνους όλων των εθνοτήτων. Από την

1. Yves-Jean Dumon, Το μητρώον βαπτίσεων της Καθολικής Εκκλησίας Θεσσαλονίκης (1702-27), εις «Μακεδονικά» ΙΑ' (1971) 40.

πρώτη μέρα ήρθαν να με ακούσουν πολλοί πιστοί. Οι Αρμένιοι, που δεν διάθεταν εκκλησία και ιερέα στη Θεσσαλονίκη, αύξησαν τους πιστούς μου. Το Πάσχα πολλοί προσήλθαν στα μυστήρια, αφού ετοιμάστηκαν κατάλληλα κατά την Τεσσαρακοστή. Παράλληλα κήρυττα σε χωρισμένους από την Εκκλησία της Ρώμης Έλληνες, οι οποίοι δεν έδιναν την εντύπωση να είναι μακριά από τη Βασιλεία των Ουρανών. Όλοι μου ζητούσαν να μείνω στην πόλη τουλάχιστον ένα χρόνο. Ιδιαίτερα πιστικούς ήταν ο υπηρέτης του προξενικού παρεκκλησίου. Για να με πείσουν, μου έλεγαν ότι στην πόλη τους χρειαζόταν ένας πολύγλωσσος ιεραπόστολος¹, επειδή οι Έλληνες και Αρμένιοι δεν γνώριζαν γαλλικά. Οι παρακλήσεις τους με λύγισαν, αν και ενδόμυχα εξακολουθούσα να πιστεύω ότι ήταν καλύτερο το αρχικό μου σχέδιο, που συνίστατο στην επίσκεψη περισσότερων τόπων κατά το σύστημα της κινητής ιεραποστολής. Με το επιχείρημα αυτό, κατά το επόμενο έτος επισκέφτηκα πολλές περιοχές, που είχαν περισσότερη ανάγκη από την πρωτεύουσα»².

Διαπρεπής αρχαιολόγος, νομισματολόγος και συλλέκτης αρχαίων επιγραφών της Μακεδονίας ο Φραγκίσκος Bracconnier γεννήθηκε στο Cusey της Γαλλίας την 25 Ιουλίου 1656. Στο Τάγμα του Ιησού εισήλθε την 4η Οκτωβρίου 1674. Πριν ο ιεραποστολικός του ζήλος τον οδηγήσει στην Κωνσταντινούπολη, όπου έφτασε το Σεπτέμβριο του 1692³, δίδαξε ρητορική, φιλοσοφία και θεολογία στο Ιεροσπουδαστήριο του Στρασβούργου. Υπηρέτησε επίσης ως διευθυντής στο Κολλέγιο των Ιησουϊτών στο Επινάλ⁴. Από το 1692 έως το 1698 ασχολήθηκε με την εκπαίδευση των χριστιανών νέων στο Κολλέγιο του Αγίου Βενεδίκτου, στο Γαλατά της Κωνσταντινούπολης. Παράλληλα, ως γερμανόγλωσσος, υπηρέτησε τους Γερμανούς καταδίκους των οθωμανικών γαλερών. Από το 1698 έως το 1702 διηύθυνε την ιεραποστολή του Τάγματός του στην Τουρκία. Το 1700 επισκέφτηκε τις μονές των Ιησουϊτών στα νησιά του Αιγαίου. Λίγο πριν εγκαταλείψει την Κωνσταντινούπολη, το 1706, επανοικοδόμησε, με οικονομική ενίσχυση του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Μασ-

1. Ο Φρ. Bracconnier μιλούσε τη γαλλική, γερμανική, λατινική, αρμενική, τουρκική και ελληνική γλώσσα. Ο J. B. Souciet και K. Sommervogel γράφουν ότι είχε εκκλησιαστική ευχαίρεια στην εκμάθηση των γλωσσών.

2. Relation de l'établissement et des progrès de la mission de Thessalonique, extraite des mémoires du Père Bracconnier, par le Père Souciet, εις «Nouveaux mémoires des missions de la Compagnie de Jésus dans le Levant, τ. ΙΧ, Παρίσι 1755, σ. 323 κ.ε.

3. Χειρόγραφο ημερολόγιο του ταξιδιού του π. Bracconnier από την Τουλών στην Κωνσταντινούπολη, στο Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών της Γαλλίας, Πρεσβεία Κωνσταντινούπολης, έτος 1692.

4. Sommervogel, Bibliothèque, ό.π., τ. ΙΙ, στήλη 79.

σαλίας, τμήματα της μονής και του ναού του Αγίου Βενεδικτού, τα οποία είχαν υποστεί εκτεταμένες ζημιές λόγω πυρκαγιάς¹. Πέρα από τα πνευματικά του καθήκοντα, ο Braconnier ασχολείτο με την αρχαιολογία και τη συλλογή επιγραφών και νομισμάτων, τα οποία προορίζονταν για το μουσείο του Λουδοβίκου ΙΔ'. Οι επιτυχίες του στον τομέα αυτό επέτρεψαν στον πρώην διευθυντή της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Γαλλίας Ερρίκο Ομοντ, να γράψει ότι ο π. Φρ. Braconnier, μαζί με τον πολυπράγμονα συνάδελφό του π. Πέτρο Besnier, διακρίθηκαν μεταξύ των Γάλλων της Ανατολής, κληρικών και διπλωματικών πρακτόρων, οι οποίοι συνέλεξαν επιγραφές και αρχαία αντικείμενα για το βασιλεία τους².

Όμως, οι πρωτοβουλίες που λάβαινε ο π. Braconnier στον τομέα της αρχαιολογίας προκάλεσαν την αντιζηλία του Γάλλου πρέσβη μαρκησιού de Ferriol, ο οποίος, με επιστολή του στον υπουργό Εξωτερικών Λουδοβίκο de Pontchartrain, ζήτησε τη μετάκλησή του στο Παρίσι. Την 31-5-1702 ο υπουργός κάλεσε τον πρώην πνευματικό του Λουδοβίκου ΙΔ' π. Φρ. de la Chaise, να ενεργήσει για τη μετάθεση του π. Braconnier, «ώστε να λήξει το θέμα είτε με την επιστροφή του στη Γαλλία είτε με το διορισμό του σε άλλο γαλλικό σταθμό της Ανατολής»³. Μετά από σχετικές συστάσεις του π. la Chaise, ο π. Braconnier συμφιλίωθηκε με τον πρέσβη, ο οποίος μάλιστα του ανέθεσε να διευθετήσει προβλήματα που είχαν προκύψει στην εκτέλεση της διαθήκης του πρίγκιπα Tekely, ευεργέτη των Ιησουϊτών της Κωνσταντινούπολης.

Στη Θεσσαλονίκη όπου έφτασε ο π. Braconnier την 5-2-1706 έγινε δεκτός από τον πρόξενο Αντώνιο Arnaud (1699-1711). Μετά από τον εορτασμό του Πάσχα στο παρεκκλήσιο του γαλλικού προξενείου, το οποίο βρισκόταν στη θέση του σημερινού νοσοκομείου Άγιος Παύλος, επί της οδού Φράγκων 17, ο Braconnier ταξίδεψε στη Σκόπελο, όπου λειτουργούσε στο γαλλικό υποπροξενείο.

«Η Σκόπελος, γράφει στη συνέχεια του ιδρυτικού της μονής Θεσσαλονίκης, είναι το πιο σημαντικό από τα νησιά των Σποράδων. Δεν είναι όμως τόσο γνωστή στους αρχαίους και νεότερους γεωγράφους. Η περιφέρειά της πλησιάζει τα 30 μίλια. Καλλιεργείται πολύ καλά και έχει

1. Lettre d'un missionnaire de la Grèce au Père Fleuriau, εις Aimé-Martin, Lettres édifiantes et curieuses, concernant l'Asie, l'Afrique et l'Amérique (Εποικοδομητικές και παράδοξες επιστολές αφορώσες στην Ασία, Αφρική και Αμερική), Παρίσι 1838, τόμοι 2· τ. Α', σ. 60.

2. Henri Omon, Missions archéologiques françaises en Orient au XVII et XVIII siècles, Documents, édités par—, Παρίσι 1902, τόμοι 2· τ. Α', σ. 274.

3. Henri Omon, Missions, ό.π., Α', σ. 274, σημ. 3.

8-10.000 κατοίκους. Οι περισσότεροι μένουν σε μια αρκετά όμορφη πο-λίχνη, η οποία δεν έχει ειδικό όνομα. Άκουσα πως το νησί αυτό ήταν έρημο πριν δύο αιώνες. Ξανακατοικήθηκε με πρωτοβουλία του μάγαιρα του σουλτάνου ή κατά μία άλλη εκδοχή από τον κυριότερο αρτοποιό της Κωνσταντινούπολης. Τα προνόμια που απολαμβάνει το νησί αυτό είναι άγνωστα σε άλλες περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Εδώ δεν κατοικούν άπιστοι (δηλαδή Τούρκοι). Οι Σκοπελίτες δικαιούνται να κάνουν χρήση των κωδώνων και να κατασκευάζουν σταυρούς στους δρό-μους και στις κορυφές λόφων. Σε περίπτωση που καλέσουν για τις υπο-θέσεις τους κάποιο καθή ή έρθει στο νησί Τούρκος δικαστικός με δική του πρωτοβουλία, οι υποχρεώσεις των Σκοπελιτών για τη συντήρησή τους αρχίζουν μετά την παρέλευση τριών ημερών. Στο νησί διαμένει Έλληνας επίσκοπος με δικαιοδοσία και στη γειτονική Σκιάθο. Η Σκό-πελος παράγει λίγο σιτάρι και πολύ κόκκινο κρασί, το οποίο όμως δεν έχει ευχάριστη γεύση, επειδή, για να διατηρηθεί καλύτερα, φυλάσσεται σε βαρέλια με ρετσίνα. Όταν οι Ενετοί ήταν κύριοι της Πελοποννήσου, έπιναν πολύ από το κρασί αυτό, το οποίο εμπορεύονταν Γάλλοι. Σήμερα γίνονται εξαγωγές στην Κέρκυρα και τη Θεσσαλονίκη. Το λευκό κρασί και το τσίπουρο, που είναι εξαιρετικής ποιότητας, κατασκευάζονται σε μικρές ποσότητες. Η Σκόπελος καλύπτεται από κέδρους (cedres), πορτο-καλιές και λεμονιές, που παράγουν εξαιρετικά φρούτα.

Στη Σκόπελο, που είχα διαλέξει ως κέντρο από το οποίο θα επισκε-πτόμουν και άλλα μέρη, πέρασα οκτώ μέρες κηρύττοντας στους Γάλλους που έτυχε να βρίσκονται εκεί. Έπειτα έφυγα για το Νεγρεπόντε. Έτσι ονομάζεται σήμερα η Εύβοια των αρχαίων¹.

Από την Εύβοια, την οποία περιγράφει με περισσή ακρίβεια, ανα-φερόμενος και στο φαινόμενο της παλίρροιας του Ευρίπου, στο οποίο ο συνάδελφός του π. Ι. Π. Babin είχε αφιερώσει ειδική διατριβή πριν 45 χρόνια, ο π. Braconnier συνέχισε το ταξίδι του στο Άγιον Όρος, όπου παρέμεινε κατά το μήνα Ιούλιο.

Την 7-9-1706 ο Braconnier έδωσε στον κόμητα de Pontchartrain τις πρώτες πληροφορίες για το μοναχισμό του Άθωνος. Στις μονές που επι-σκέφτηκε συνάντησε καλούς και απλούς ανθρώπους, οι οποίοι όμως εστε-ροούντο μορφώσεως. Στις συζητήσεις που είχε μαζί τους απέφυγε να θί-ξει θέματα θεολογικού περιεχομένου. Στη μονή των 40 Μαρτύρων (Ξη-ροποτάμου) του ζήτησαν επιμόνω να εκφέρει τη γνώμη του για το Γρη-γόριο Παλαμά και τους Ησυχαστές. Διπλωματικότητα ο Braconnier τους

1. Nouveaux mémoires, ό.π., τ. ΙΧ, σ. 328.

παρέπεμψε στην κριτική που εξάσκησαν στην ησυχαστική κίνηση οι Έλληνες θεολόγοι. Την ίδια τακτική κράτησε στις Καρυές, όταν ο εκεί επίσκοπος του έθεσε ερωτήσεις σχετικά με το παπικό πρωτείο. Ο διάλογος, παρατηρεί ο Bracconnier, διεξήχθη χωρίς τη συνηθισμένη σ' αυτές τις περιπτώσεις οξύτητα.

Ο Pontchartrain απάντησε την 7-4-1707: «Έλαβα την επιστολή σας της 7 παρελθόντος Απριλίου και το συνημμένο σ' αυτήν υπόμνημα περί Αγίου Όρους, το οποίο ανέγνωσα στο βασιλέα. Η Α.Μ. θα επιθυμούσε να έχει περισσότερες πληροφορίες για τα θέματα στα οποία αναφέρεστε περιληπτικά, όπως για το είδος ζωής των μοναχών του Αγίου Βασιλείου, τα δόγματα που ακολουθούν και το άγνωστο εις ημάς τελετουργικό τους. Εφόσον σκοπεύετε να επανέλθετε κατά το τρέχον έτος, σας παρακαλώ να μην παραλείψετε να δώσετε τις πληροφορίες αυτές, ειδικότερα μάλιστα σε ό,τι αφορά στις βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους»¹. Επειδή για άγνωστους λόγους ο π. Bracconnier δεν επισκέφτηκε τον Άθωνα κατά το έτος 1707, ο υπουργός Εξωτερικών του Λουδοβίκου ΙΔ' επανήλθε στο αίτημά του την 21-3-1708². Στην πραγματοποιηθείσα τον Αύγουστο του 1709 επίσκεψη του Bracconnier στο Άγιον Όρος και τη σχετική αναφορά που απέστειλε στον κόμητα de Pontchartrain την 30-9-1709 επανέρχομαι διεξοδικά στη συνέχεια.

Μετά την πρώτη επίσκεψή του στο Άγιον Όρος τον Ιούλιο του 1706, ο Bracconnier επανήλθε στη Σκόπελο. Εκεί τον ανέμενε βασιλικό διάταγμα με το οποίο διοριζόταν επίσημα λειτουργός του Γάλλου προξένου της Θεσσαλονίκης (Charrellain Consulaire). Εσπευσμένα ανεχώρησε στη Θεσσαλονίκη, όπου ενώπιον του προξένου Arnaud και των μελών του «γαλλικού έθνους» ανέγνωσε το διορισμό του³.

Πρώτο μέλημα του νεοδιορισθέντος πνευματικού της μικρής γαλλικής κοινότητας στη Μακεδονία ήταν η απόκτηση άδειας για την εγκατάσταση ενός ακόμη Ιησουίτη στη Θεσσαλονίκη, ο οποίος θα ανελάμβανε την κινητή ιερποστολή στη Θεσσαλία και Θράκη. Τη 18-1-1707 ο πρόξενος Arnaud έγραψε στους υπεύθυνους του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Μασσαλίας, από όπου προέρχονταν οι περισσότεροι Γάλλοι

1. H. O m o n t, Missions archéologiques, ό.π., τ. Α', σ. 275-6.

2. Απόσπασμα της επιστολής Pontchartrain προς τον Bracconnier της 21-3-1708 εις O m o n t, Missions archéologiques, ό.π., τ. Α', σ. 276.

3. Χάρη στις «διομολογήσεις», τις οποίες υπέγραψαν μεταξύ των ετών 1536-45 ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής και ο Γάλλος βασιλέας Φραγκίσκος Α', οι Γάλλοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας απέκτησαν δικαιώματα έθνους (milliet).

της Θεσσαλονίκης, ότι η κοινότητά τους δεν είχε τη δυνατότητα να εξασφαλίσει τη συντήρηση ενός ακόμη Ιησουϊτη¹.

Αν και δεν γνωρίζουμε την απάντηση που έλαβε ο πρόξενος Arnaud, είναι βέβαιο ότι τον Απρίλιο του 1707 έφτασε στην πόλη ο π. Ματθαίος Ξαβέριος Πιπέρης, ο οποίος παρέμεινε ανελλιπώς στη Θεσσαλονίκη τουλάχιστον έως το τέλος του 1721. Το πληροφορούμαστε από κατάλογο των μελών της γαλλικής κοινότητας Θεσσαλονίκης, τον οποίο συνέταξε το Δεκέμβριο του 1721 ο πρόξενος Boismont.

Ενώ όμως ο π. Πιπέρης ήταν Έλληνας από την Τήνο, στον κατάλογο Boismont καταγράφεται ως «προβηγκιανός», επειδή ανήκε στην επαρχία των Ιησουϊτών της Τουλούζης. Πριν έρθει στη Θεσσαλονίκη υπηρέτησε στη μονή Χίου. Στο Τάγμα των Ιησουϊτών ανήκε επίσης ο αδελφός του Ματθαίου Ξαβερίου, Ιάκωβος Πιπέρης, ο οποίος εργάστηκε ως εκπαιδευτικός στο Κολλέγιο του Αγίου Βενεδίκτου της Κωνσταντινουπόλεως².

«Ο π. Ματθαίος Πιπέρης, γράφει ο Braconnier στις σημειώσεις για την ίδρυση και ανάπτυξη της ιεραποστολής Θεσσαλονίκης, έφτασε στη Μακεδονία τον Απρίλιο (1707). Μαζί προετοιμάσαμε το πρόγραμμα της δράσεώς μας, το οποίο συνίστατο στην ανελλιπή παραμονή ενός από τους δύο στη Θεσσαλονίκη, ενώ ο άλλος θα εξασφάλιζε την κινητή αποστολή στις γύρω περιοχές. Για να δώσω το παράδειγμα επισκέφτηκα πρώτος πολλά μέρη της Μακεδονίας».

Κατά τη διάρκεια της επισκέψεως αυτής ο π. Braconnier συνέταξε μια πολύ ενδιαφέρουσα αναφορά για την περιοχή της Καβάλας, των Φιλίππων και της Θάσου, η οποία πρωτοδημοσιεύτηκε το 1838 από τον Aimé-Martin και επανεκδόθηκε το 1902 από τον Ερρίκο Omont³.

Για πρώτη φορά μεταφράζονται στην ελληνική σημαντικά εδάφια του υπομνήματος αυτού, το οποίο, κατά τον Omont, αποτελεί σημαντική πηγή για τα αρχαία μνημεία της περιοχής και ιδιαίτερα για τις ελληνικές και λατινικές επιγραφές, οι οποίες αντεγράφησαν με μεγάλη ακρίβεια.

«Δεν θα μπορούσα να πιστέψω ότι η Μακεδονία είναι τόσο πυκνοκατοικημένη και καλλιεργημένη, όπως το διαπίστωσα ταξιδεύοντας από τη Θεσσαλονίκη προς την Καβάλα. Σ'όλη αυτή την έκταση το έδαφος

1. Demokratia Iliadou, Inventaire des documents des archives de la chambre du commerce de Marseille (Ευρέτήριο των φυλασσομένων στο Αρχείο του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Μασσαλίας εγγράφων), Θεσσαλονίκη 17ος και 18ος αιώνας. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 17.

2. Le commerce de Salonique, ό.π., σ. 143.

3. Lettres édifiantes et curieuses, ό.π., τ. Α', σ. 83-6. H. Omont, Missions archéologiques, τ. Β', σ. 1028-36.

μπορεί να συγκριθεί με τις καλύτερες επαρχίες της Γαλλίας. Παράγει εξαιρετικό κρασί και άφθονα σιτηρά: σίκαλη, κριθάρι, βρώμη, κέχρο, βαμβάκι και λίγο ρύζι. Η εναλλαγή βουνών και πεδιάδων, δασών και βοσκοτόπων, λιμνών και ποταμών, ομορφαίνει όλη την περιοχή. Σε μικρή απόσταση από τη Θεσσαλονίκη θα συναντήσετε δύο μεγάλες λίμνες, οι οποίες απέχουν μεταξύ τους ένα μίλι. Το μήκος των ακτών τους πλησιάζει τις 1.012 λεύγες. Στα νερά τους ζουν τεράστιοι κυπρίνοι και πολλά εξωτικά πουλιά: ερωδιανοί, κύκνοι, αγριόπαπιες και ένα είδος πελαργών μεγαλύτερων σε μέγεθος από τους κύκνους. Κοντά σε μια από τις λίμνες αυτές ορθώνονται απότομοι βράχοι ύψους 12-15 ποδών. Τους εξήτασα με μεγάλη προσοχή για να εξακριβώσω, αν αποτελούσαν τμήμα κατεστραμμένου οχυρού.

Η απόσταση που χωρίζει τη Θεσσαλονίκη από την Καβάλα δεν είναι μεγαλύτερη από 25-30 λεύγες. Όμως, ο ταξιδιώτης συναντά στην πορεία του περίφημος τόπους. Αναφέρω τα ερείπια των οχυρών της Ρεντίνας και Κοντέσσας που έδωσαν το όνομά τους στον κόλπο, ο οποίος σχηματίζεται μεταξύ του Αγίου Όρους και της Καβάλας. Οι χάρτες της Γαλλίας τον σημειώνουν ως κόλπο της Ρεντίνας και της Προβηγκίας ως κόλπο της Κοντέσσας. Οι ντόπιοι, από γειτονικό οικισμό με μικρό φρούριο, τον ονομάζουν κόλπο του Ορφανού. Το κάστρο της Ρεντίνας ήταν κτισμένο σε παραθαλάσσιο βράχο, προς τα ανατολικά του κόλπου. Η Κοντέσσα βρισκόταν επί της ακτής του κόλπου, στην ανατολική όχθη του Στρυμόνα. Βαθύς και εξαιρετικά βαλτώδης, ο ποταμός αυτός εμποδίζει την πρόσβαση στο φρούριο της Κοντέσσας, που δεν ήταν ωστόσο πολύ σημαντικό. Το πέραςμα της Ρεντίνας, μήκους 4-5 λευγών, είναι γνωστό για τις κλοπές που γίνονταν άλλοτε σ' αυτό. Έτσι εξηγείται, γιατί σ' όλο το μήκος του υπάρχουν μέχρι σήμερα φρουροί. Εμείς το διασχίσαμε χωρίς καμιά περιπέτεια. Την επιτυχία αυτή οφείλαμε στο γεγονός ότι κατά τους τελευταίους πολέμους μεσολαβήσαμε στους Ενετούς υπέρ των γηγενών, οι οποίοι από τότε μας θεωρούν φίλους τους. Θα πρέπει επίσης να σημειώσω ότι ως Γάλλοι είμαστε αγαπητοί σ' όλη την περιοχή. Σε αντίθεση με τους Άγγλους και Ολλανδούς, η Γαλλία διαθέτει διπλωματικούς πράκτορες. Τους Γερμανούς και Ενετούς, οι γηγενείς τους κατατάσσουν στην κατηγορία των εχθρών.

Σε απόσταση 4 λευγών από την Καβάλα, η Πρόβιστα είναι μια σημαντική πολίχνη. Βρίσκεται σε μικρό φαράγγι, το οποίο περιβάλλεται από δύο πεδιάδες. Η μία, προς την κατεύθυνση του Ορφανού, έχει μήκος 5 λεύγες και πλάτος 3 λεύγες. Περιλαμβάνει 40 περίπου οικισμούς. Η δεύτερη εκτείνεται προς τα βόρεια και είναι ακόμη πιο όμορφη. Το εύρος

της φτάνει σε μερικά σημεία τις 8 λεύγες. Περιβάλλεται από όμορφους λόφους με καλοκτισμένα χωριά. Χωράφια με σιτάρι και ρύζι καλύπτουν τη γύρω έκταση, η οποία αρδεύεται από ένα μικρό, ήσυχο ποτάμι και το Στρυμόνα, ο οποίος χωρίζει την πεδιάδα στα δύο.

Φίλιπποι. Σε πεδιάδα που απέχει 3 μίλια από την Πρόβιστα βρίσκονται διάσπαρτα τα υπολείμματα μιας αρχαίας πολιτείας. Έχει σχήμα κυκλικό και η απόσταση μεταξύ των δύο κυριότερων εισόδων της φτάνει τη μισή λεύγα. Για να τη διακρίνουν από τη Φιλιπούπολη της Θράκης, οι Τούρκοι την αποκαλούν μικρούς Φιλίππους. Μια φορά το χρόνο στους χώρους της νεκρής αυτής πολιτείας οργανώνεται σημαντική εμποροπανήγυρις. Στην κορυφή λοφίσκου, προς τα βόρεια της πόλης, διακρίνονται ερείπια πύργου που δε φαίνονται όμως να είναι πολύ παλαιά. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα υπολείμματα ειδωλολατρικού ναού στον περίβολο της πόλης. Μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν 4 πεσσούς από καλής ποιότητας λαξευμένη πέτρα με ωραιότατες γλυπτές παραστάσεις. Στους πεσσούς αυτούς, που έχουν ύψος 20-25 πόδια, στηρίζεται επιστάλιο 9-10 ποδών. Προς τα νότια υπάρχει διάδρομος και προς τα βόρεια κιονοστοιχία υποβαστάζουσα τεμάχια αψίδας από πλίνθους και ελαφρές πέτρες. Το οικοδόμημα αυτό που δεν αποκλείεται να έμεινε ημιτελές, περιλάμβανε κατά πάσα πιθανότητα δύο ορόφους.

Προς τα δυτικά των ερειπίων αυτών διακρίνεται προθάλαμος και πλινθόκτιστος εισόδος πάχους 4-5 ποδών. Ο διάκοσμος περιορίζεται σε πλέγματα φύλλων. Επιγραφές δεν υπάρχουν.

Στον ίδιο χώρο έχει ανασκαφεί τάφος από λευκό μάρμαρο. Στο κάλυμμα του υπάρχει ελληνική επιγραφή σε 9 γραμμές. Είναι όμως τόσο κατεστραμμένη, ώστε ακόμη και οι πιο ειδικοί δεν θα ήταν σε θέση να τη διαβάσουν σωστά. Άλλες επιγραφές εντόπισα στους πρόποδες του λόφου, για τον οποίο μίλησα. Μία είναι ελληνική και μία λατινική με πολύ ωραίους χαρακτήρες. Επίσης, στο λαξευμένο βράχο διακρίνονται ανάγλυφες μορφές, οι οποίες δεν είναι υψηλής τέχνης.

Καβάλα. Το φρούριο που δεσπόζει στο λόφο της Καβάλας είναι ανοχύρωτο. Περιλαμβάνει έναν απλό περίβολο με πύργους κτισμένους σε βράχο που προεκτείνεται προς την πλευρά της θάλασσας και καταλήγει σε ακρωτήριο, το οποίο απέχει 6 λεύγες από τη Θάσο. Ο βράχος αυτός θυμίζει άλογο με στραμμένα τα οπίσθια προς τη θάλασσα και το κεφάλι γυρισμένο προς τη μακεδονική ενδοχώρα. Ο χθαμαλός λόφος που ενώνει το βράχο με τη στεριά δεν θα ήταν δύσκολο να αποκοπεί απ' αυτήν. Επί του ισθμού υπάρχει υδραγωγός στηριζόμενος πάνω σε τόξα 20-30 πο-

δών. Μέσω αυτού μεταφέρεται το νερό από τα γύρω βουνά.

Στο τμήμα που αντιστοιχεί στο σημείο του βράχου που μοιάζει με κεφαλή αλόγου έχει κτιστεί φρούριο για την προστασία του οικισμού από τα πυρά που θα ρίπτονταν από τους γειτονικούς λόφους σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης. Τα σπίτια είναι κτισμένα προς το μέρος της θάλασσας σε αμφιθεατρική διάταξη.

Κατά τον τελευταίο τουρκο-ενετικό πόλεμο, όταν άρχισαν να πέφτουν οι πρώτες βολές, οι Οθωμανοί ζήτησαν να συνεννοηθούν με τους Ενετούς για να παραδώσουν τη θέση.

Το όνομα που δίνουν οι Έλληνες και οι Τούρκοι στην πόλη έχει δυτική προέλευση. Οφείλεται στους Γενουάτες, τους Βενετούς και τους Γάλλους αυτοκράτορες που κυριάρχησαν στην Κωνσταντινούπολη για 60 χρόνια. Θα προσθέσω ότι τρεις καλοδιατηρημένοι ρωμαϊκοί τάφοι, που ανασκάφτηκαν τα τελευταία χρόνια στο κέντρο της πόλης, ενισχύουν την υπόθεση πως στην ίδια θέση υπήρχε αρχαία πολιτεία, συνώνυμη ίσως με τους Φιλίππους, των οποίων περιέγραφα τα ερείπια (ακολουθεί η μεταγραφή των 3 επιγραφών).

Θάσος. Στη Θάσο διατηρούνται πολλά αρχαία μνημεία. Δεν αναφέρονται βέβαια στα κτήρια των Γενουσιών, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη νησί αυτό μετά τη συνθήκη που υπέγραψαν με τους αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης, αλλά σε παλαιότερα μνημεία, με τα υλικά των οποίων κατασκευάστηκαν δυτικά οχυρά. Τα υλικά αυτά συνίστανται σε λίθους και μάρμαρα.

Μεταξύ άλλων έχουν διασωθεί σημαντικά τμήματα του λιμανιού με νεώριο και προκουμαία, η οποία καλύπτεται με λευκό μάρμαρο. Η γειτονική στην πόλη του νησιού πεδιάδα, μήκους ενός μιλίου, περιέχει ερείπια κάθε είδους αρχαίων κτηρίων με τάφους και ελληνικές επιγραφές. Ένας από τους τάφους αυτούς έχει ύψος 12-15 πόδια. Είναι κτισμένος με 5 μεγάλους όγκους σκούρας πέτρας παρόμοιας με αυτή που συναντάμε στους Φιλίππους. Το κάλυμμα του μνήματος έχει μήκος 9,5 πόδια, φάρδος 5 και πάχος 2. Οι 4 υπερυψωμένες γωνίες του είναι κατάλληλες για τη στήριξη αγαματιδίων. Το εσωτερικό του τάφου έχει διαστάσεις 9×4,5 πόδια. Στην ταφόπετρα υπάρχει η ακόλουθη επιγραφή:

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΥ ΓΥΝΗ ΔΕ ΠΑΙΣΤΡΑΤΟΥ
ΠΑΙΣΤΡΑΤΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Ο ΜΕΓΑΣ ΣΥΜΠΟΣΙΑΡΧΗΣ
ΑΙΔΙΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ
ΥΙΟΣ ΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΑ ΑΙΔΙΑΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ ΤΗΝ ΑΝΘΟΦΟΡΟΝ ΚΑΙ ΔΙΣ
ΑΡΧΕΙΤΙΝ ΚΑΙ ΤΕΙΜΟΥΧΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ
ΣΤΕΦΑΝΗΦΟΡΟΝ

Στο κέντρο της νήσου σώζονται ερείπια πύργου με επιγραφές και γλυπτές παραστάσεις. Οι κακής γραφής ελληνικές και γοθτικές αυτές επιγραφές μας πληροφορούν ότι ο πύργος ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων το έτος 6910, το οποίο αντιστοιχεί στο 1402 μ.Χ., εφόσον, κατά τους υπολογισμούς των Ελλήνων, το έτος γεννήσεως του Χριστού ταυτίζεται με το έτος 5508 από κτίσεως κόσμου. Μια από τις ελληνικές επιγραφές συνοδεύεται από οικόσημο με σταυρό που φέρει στις 4 γωνίες τα γράμματα του λαβάρου του Μεγάλου Κωνσταντίνου Ι.Χ.Ν.Κ., τα οποία σημαίνουν ότι η νίκη ανήκει στο Χριστό.

Η γοθτική επιγραφή μνημονεύει επισκευή ή οχύρωση του πύργου, η οποία έγινε 32 χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα την 10-4-1434. Στην ίδια μαρμάρινη επιγραφή υπάρχουν 3 ακόμη οικόσημα. Το πεδίο του κεντρικού φέρει διάκοσμο ημικυκλίων και λάβαρο με χαραγμένο το γράμμα Β στις 4 γωνίες. Το εκ δεξιών οικόσημο φέρει πάσσαλο και το εξ αριστερών έχει τον ίδιο διάκοσμο με το κεντρικό οικόσημο χωρίς το λάβαρο.

Κατά τα άλλα, βρήκα τη Θάσο πολύ πιο σημαντική από ό,τι τη φανταζόμουν. Έχει περίμετρο 80 μιλίων, άφθονα κρυσταλλένια νερά και ωραία δάση. Αριθμεί 7-8.000 κατοίκους, οι οποίοι διαμένουν σε 12-15 χωριά και κωμοπόλεις. Ο καπουδάν πασάς, στον οποίο υπάγεται το νησί, εισπράττει ετησίως φόρους 30.000 γροσίων. Καμιά από τις Κυκλάδες ή τις Σποράδες δεν προσφέρει στο ταμείο του τόσο πολλά χρήματα. Στον πλούτο αυτό δε συμβάλλουν τα άλλοτε φημισμένα κρασιά που εξήπταν τα πάθη που καυτηρίασε στα κηρύγματά του ο άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος. Μεγαλύτερη είναι η αξία του ελαιόλαδου, του κεριού, της ξυλείας και ενός καρπού που χρησιμοποιείται στη Βενετία για τη βαφή ερυθρού χρώματος. Το θάμνο που παράγει τον καρπό αυτό οι Έλληνες αποκαλούν πρίνο.

Κατά την παράδοση, ο αιρεσιάρχης Νεστόριος, επίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, πέθανε στη Θάσο, όπου είχε εξοριστεί από τον αυτοκράτορα Θεοδοσίο το Νέο, επειδή αρνήθηκε να υποταχθεί στη σύνοδο της Εφέσου. Οι γηγενείς δείχνουν τον τάφο του και τα μνήματα δύο μαθητών του. Χωρίς επιγραφές, τα τρία αυτά μνήματα βρίσκονται σε απόκρημνο σημείο που φέρει την ονομασία "Κακή Ράχη".

Από την περιοδεία στην Καβάλα και Θάσο επανήλθε ο π. Braconnier το Σεπτέμβριο του 1707. Αμέσως μετά την επιστροφή του, ο συνάδελφός του π. Πιπέρης ταξίδεψε για ένα τρίμηνο στη Θεσσαλία, όπου επισκέφτηκε τη Ζαγορά (Zagouza) του Πηλίου και την κοιλάδα των Τεμπών, όπου όλοι σχεδόν οι κάτοικοι ήταν Έλληνες. Μετά την επιστροφή του π. Πιπέρη στις αρχές του 1708, ο Braconnier νοίκιασε δωμάτιο

στην ενορία Αγίου Αθανασίου. Εκεί ιερούργουσε και έκανε μάθημα σε παιδιά των Ελλήνων που τον επισκέπτονταν σε μεγάλο αριθμό. Το ταξίδι που είχε κάνει στο Άγιον Όρος, το οποίο σέβονται ιδιαίτερα οι χριστιανοί της Μακεδονίας, αύξανε την εκτίμηση που είχαν γι' αυτόν. Βρέθηκε όμως και ένας Έλληνας μεταλλουργός, ο οποίος συκοφαντούσε τους Ιησουίτες, γιατί δήθεν ο βασιλιάς της Γαλλίας είχε στείλει 4 από αυτούς στη Ρωσία, για να δολοφονήσουν τον τσάρο, προστάτη των Ορθοδόξων. Για την ψευδή αυτή φήμη διαμαρτυρήθηκε ο πρόξενος Arnaud.

Λίγο αργότερα, συνεχίζει ο Braconnier στο ιστορικό για την ίδρυση και ανάπτυξη της μονής Θεσσαλονίκης, ξέσπασε στην πόλη επιδημία πανώλους. Οι Γάλλοι έμποροι έφυγαν προσωρινά για τη Γαλάτιστα (Galasse), όπου ο π. Πιπέρης κατασκεύασε πρόχειρο παρεκκλήσιο για την τέλεση της λειτουργίας. Μετά δύο μήνες επανήλθαν στη Θεσσαλονίκη.

Το Φεβρουάριο του 1709 είχαν ολοκληρωθεί οι εργασίες ανοικοδόμησης του οίκου των Ιησουϊτών στη συνοικία των Φράγκων. «Εντυπωσιασμένοι από το μέγεθος του κτηρίου, πολλοί Έλληνες ήρθαν να το επισκεφθούν. Η εργασία μας απέδιδε ανάλογους πνευματικούς καρπούς. Η αύξηση του αριθμού των Καθολικών αναπτέρωσε το ηθικό μας. Ευχόμουν να εγκατασταθούν στην πόλη αυτή και τα περίχωρα 8 ή και 10 Ιησουίτες. Όμως, οι ανάγκες των άλλων μονών και η τακτική των Τούρκων που μας ανέχονταν μόνο σε ορισμένα μέρη, έκανε να ναυαγήσει το σχέδιό μας και να αρκεστούμε σε ό,τι είχαμε αποκτήσει έως τότε».

Την άνοιξη του 1709 ο Braconnier επισκέφτηκε για δεύτερη φορά τον Άθωνα. Της επισκέψεως αυτής προηγήθηκε επιστολή της 16-1-1709 από τον κόμητα de Pontchartrain, με την οποία υπενθυμίζετο στο Γάλλο Ιησουίτη ότι ο Λουδοβίκος ΙΔ' ανέμενε νέο υπόμνημα περί Αγίου Όρους. Την 30 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους ο Γάλλος υπουργός των Εξωτερικών ανήγγειλε στον Braconnier τη λήψη του επιθυμητού υπομνήματος: «Διάβασα με πολύ ενδιαφέρον την περί Αγίου Όρους έκθεσή σας. Δικαιώσατε τη γνώμη που είχα για τις ικανότητες και την ακρίβειά σας. Το υπόμνημα θα δημοσιευτεί, όταν και εφόσον εσείς το θελήσετε»¹.

Η αναφορά Braconnier, που φέρει τον τίτλο «Συμβολή στην ιστορία των μονών του Αγίου Όρους», έχει, κατά τον εκδότη της H. Omont, «το προνόμιο να είναι η πρώτη ακριβής και λεπτομερής περιγραφή του Άθωνος, των μονών του και της ζωής των βασιλειανών μοναχών». Σ' αυτήν ο συγγραφέας ακολουθεί ανάλογη έκθεση του Έλληνα Ιωάννη Κομνη-

1. Henri Omont, Missions archéologiques, ό.π., τ. Α', σ. 274.

νού που δημοσιεύτηκε το 1701 με τον τίτλο: «Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους Άθωνος». Σε πολλά σημεία, ιδιαίτερα στο ιστορικό μέρος, ο Γάλλος Ιησουΐτης αρκείται σε απλή μετάφραση του Κομνηνού, προσθέτοντας όμως και δικές του εύστοχες παρατηρήσεις¹.

Ως προς το περιεχόμενο, η αναφορά Braconnier περιλαμβάνει εισαγωγή εκ 3 σελίδων και 4 κεφάλαια: Κεφ. Α': Περι ιδρύσεως και σημερινής καταστάσεως των 22 μονών του Άθωνος: Αγίας Λαύρας, Αγίου Παύλου, Διονυσίου, Γρηγορίου, Σιμωνόπετρας, Σαράντα Μαρτύρων (Ξηροποτάμου), Αρχαγγέλων (Δοχειαρίου), Κωσταμονής (Κωνσταμονίτου), Ζωγράφου, Χιλανδαρίου, Θεοδοσίου (Εσφιγμένου), Παναγίας (Βατοπεδίου), Παντοκράτορος, Αγίου Νικολάου (Σταυρονικήτα), Ιβήρων, Πέτρου και Παύλου (Καρακάλου), Μεταμορφώσεως (Κουτλουμουσίου), Πρωάτου και Αγίας Άννης. Κεφ. Β': Κειμήλια Αγίου Όρους: λειτουργικά βιβλία, πολυέλαιοι, λειψανοθήκες, τίμιο ξύλο, σταυρός Αγίου Παύλου κ.λ. Κεφ. Γ': Ήθη και έθιμα των Αγιορειτών. Κεφ. Δ': Περί της πίστεως των μοναχών: ησυχαστική κίνηση, διαφορές λατινικού και βυζαντινού τυπικού, μετουσίωση, νηστεία, καθαρτήριο πυρ, όρκοι πτωχείας, υπακοής και αγαμίας, ολονυκτίες, ευπρεπισμός των ναών κ.ά.

Α'. Εισαγωγή: γενικά περί Αγίου Όρους²

Χωρίς αμφιβολία, το Άγιον Όρος είναι σήμερα ο ιερότερος τόπος της Ελληνικής Εκκλησίας στην Ευρώπη. Στην Ανατολή είναι γνωστός με την ελληνική ονομασία "Άγιον Όρος". Οι γεωγράφοι μας τον αποκαλούν στα ιταλικά "Monte Santo". Δε νομίζω να υπάρχει σε άλλο μέρος, ούτε και σ' αυτήν τη χριστιανική Δύση, μεγαλύτερο ησυχαστήριο από τον Άθωνα, όπου υπάρχουν πολλά μοναστήρια, πολλοί καλόγεροι και ωραιότατες εκκλησίες.

Τα μοναστήρια είναι διάσπαρτα σε μια έκταση που περιβάλλεται από 20 λεύγες ακτών. Όλος αυτός ο χώρος κατοικείται αποκλειστικά από μοναχούς ή από δοκίμους, οι οποίοι ζουν εδώ με την προοπτική να γίνουν κάποτε μοναχοί. Το ησυχαστήριο αυτό προσφέρει όλα τα καλά σ' αυτούς που έχουν εγκαταλείψει τον κόσμο. Με εξαίρεση μιας στενής

1. Το «Προσκυνητάριον» του Κομνηνού επανεκδόθηκε το 1708 από το Γάλλο Βενεδικτίνο Montfaucon στην «Palaeographia Graeca», σ. 441-490, και στη Βενετία το 1745 και 1864.

2. Αντίγραφο της περί Αγίου Όρους αναφοράς του π. Braconnier από τον Villoison απόκειται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας, Supplement Grec 930 φ.φ. 1-24, Δημοσιεύτηκε στην «Bibliographie analytique» των Miller-Aubenas, τ. IV, σ. 940-954, 1038-1044, 1074-1083, και τ. V, σ. 59-80.

λωρίδας γης στο βόρειο μέρος, περιβάλλεται παντού από θάλασσα. Δεν υπάρχει φυσικό λιμάνι, στο οποίο θα μπορούσαν να αγκυροβολήσουν με σιγουριά μεγάλα πλοία.

Το Όρος καλύπτεται από ωραία δάση και ποτίζεται από πολλές πηγές, των οποίων τα καθαρά νερά σχηματίζουν μικρά ποτάμια. Τα περισσότερα από αυτά δεν στεριεύουν με τη μεγαλύτερη ξηρασία. Η καλλιεργήσιμη έκταση καλύπτεται με αμπέλια, καρποφόρα δέντρα, σιτηρά και λαχανικά.

Λέγεται συνήθως ότι στις μονές και τα ησυχαστήρια του Άθωνος ζουν 10 έως 12.000 μοναχοί, χωρίς να υπολογίζονται οι ευρισκόμενοι εκτός του Όρους προς αναζήτηση χρημάτων ή για να διεκδικήσουν τα δικαιώματα των μονών. Εγώ υπολογίζω τον αριθμό σε 4.000. 20 από τις μονές εκπροσωπούνται στις Καρβές. Υπάρχουν όμως και 400-500 κελιά. Οι εκκλησίες και τα παρεκκλήσια υπερβαίνουν τα 400...».

Για τη μονή Διονυσίου, κτισμένη σε απότομο παραθαλάσσιο βράχο της νοτιοδυτικής ακτής του Άθω, γράφει ο Bracconnier: «Δεν υπάρχει μονή στο Άγιον Όρος, της οποίας η ιστορία να ανταποκρίνεται καλύτερα στην ιστορική αλήθεια όσο η μονή που φέρει το όνομα του Διονυσίου, ερημίτου από την Κορυσσό, μια μικρή πολίχνη της ορεινής Καστοριάς, στα σύνορα Μακεδονίας και Αλβανίας. Ο αναχωρητής αυτός, που ζούσε σε κελί της ίδιας περιοχής, ταξίδεψε στην Τραπεζούντα για να πείσει τον αδελφό του που ήταν αρχιεπίσκοπος στην πόλη αυτή, να του κτίσει ένα μοναστήρι. Επειδή ο αδελφός του δεν είχε τη δυνατότητα, ζήτησε τη βοήθεια του Αλεξίου Κομνηνού, αυτοκράτορα στην Κωνσταντινούπολη.

Με πλούσια αυτοκρατορικά δώρα ήρθε ο Διονύσιος στο Άγιον Όρος, όπου έκτισε μια εκκλησία, η οποία σήμερα αποτελεί τμήμα του καθολικού της μονής που φέρει το όνομά του. Από χρυσόβουλο του Αλεξίου, το οποίο φυλάσσεται στο αρχείο της ίδιας μονής, γνωρίζουμε ότι ήταν αφιερωμένη στον Πρόδρομο. Η εκκλησία αυτή ιδρύθηκε το 1380 μ.Χ. έτος, το οποίο οι Έλληνες ταυτίζουν με το 6888 από κτίσεως κόσμου. Κατά τους υπολογισμούς τους υποθέτουν ότι η χριστιανική περίοδος αρχίζει το 5508.

Οι πρίγκιπες της Βλαχίας υπήρξαν ακόμη πιο γενναιόδωροι για τη μονή Διονυσίου από το θεμελιωτή της Αλέξιο. Ο Νικόλαος Βασαράβας, τέταρτος βοεβόδας της επαρχίας αυτής, ανοικοδόμησε το μεγαλοπρεπή πύργο, πάνω στον οποίο χάραξε το όνομά του. Ο ίδιος κατασκεύασε το εντυπωσιακό υδραγωγείο με το οποίο μεταφέρεται άφθονο νερό στη μονή. Ακόμη περισσότερο τον ευγνωμονούν οι μοναχοί για την προσφορά της

κάρας που πιστεύουν ότι είναι του Τιμίου Προδρόμου. Το 1580 ο βοεβόδας Πέτρος διέυρνε την εκκλησία και κάλυψε το εσωτερικό της με τις αγιογραφίες που θαυμάζουμε σήμερα¹.

Β'. Κειμήλια των εκκλησιών του Αγίου Όρους: λειψανοθήκες

Γράφει για τις σταυροειδείς λειψανοθήκες του Όρους ο π. Βραconiε: «Σε πολλά μοναστήρια θα σας δείξουν λειψανοθήκες σε σχήμα σταυρού, εντός του οποίου έχουν τοποθετηθεί μικρά τεμάχια ξύλου που προέρχονται, όπως θα σας αφηγηθούν, από τον τίμιο σταυρό. Κατασκευασμένες από χρυσό και άργυρο οι λειψανοθήκες αυτές διακοσμούνται με πολύτιμες πέτρες. Μια από αυτές, στη μονή της Αγίας Λαύρας, φέρει 4 διαμάντια εντυπωσιακού μεγέθους, όχι όμως τόσο καλά επεξεργασμένα όπως στη Δύση. Πολύ ωραία είναι και η λειψανοθήκη που φυλάσσεται στη Μονή Αγίου Παύλου. Λέγεται ότι είναι δώρο του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Φέρει μικροσκοπικές παραστάσεις από τα 12 μυστήρια της ζωής του Χριστού: ενσάρκωση, γέννηση, προσκύνηση των μάγων, περιτομή, βάπτισμα, μεταμόρφωση, είσοδος στην Ιερουσαλήμ, μυστικό δείπνο, σταύρωση, ανάσταση, ανάληψη και πεντηκοστή.

Ο χρυσός, ο άργυρος και οι πολύτιμοι λίθοι στολίζουν τα πλαίσια πολλών εικόνων του Αγίου Όρους. Πλάκες χρυσού ή αργύρου καλύπτουν τα σώματα των αγίων με εξαίρεση το πρόσωπο. Θαυμάσια είναι και τα στέμματα του Χριστού και της Παναγίας, τα οποία αστράπτουν από πολύτιμες πέτρες. Τέσσερις από τις πιο φημισμένες εικόνες της κατηγορίας αυτής βρίσκονται στην Αγία Λαύρα».

Γ'. Περί της πίστωσης των Αγιορειτών

Ιδιαίτερα φαίνεται να εντυπωσίασαν το Γάλλο μοναχό η τάξη και ο ευπρεπισμός των εκατοντάδων εκκλησιών του Αγίου Όρους, για τις οποίες γράφει μεταξύ άλλων: «Για να είμαι ειλικρινής ούτε η νηστεία και αυστηρότητα με την οποία ζουν οι μοναχοί, ούτε οι ώρες των ιεροτελεστιών, ούτε η περισυλλογή και απομάκρυνσή τους από τα εγκόσμια με συνάρπασαν τόσο πολύ, όσο ο ζήλος με τον οποίο επιδίδονται εις τον

1. Αρχή περιγραφής μονής Διονυσίου από τον Ιωάννη Κομνηνό, έκδοση Βενετίας 1864, σ. 55. «Την περικαλλή του Αγίου Διονυσίου μονήν έκτισεν ο αοίδιμος βασιλεύς Τραπεζούντος Αλέξιος Κομνηνός, επί έτους Χριστού απ'. δια παρακλήσεως του Αγίου Διονυσίου, όστις ην αδελφός μικρότερος του τηνικαύτα της Τραπεζούντος αρχιερατεύσαντος Θεοδοσίου. Ούτος ο Διονύσιος ην από τα όρια της Καστορίας, εκ χώρας Κορυσσού...».

ευπρεπισμό και την καθαριότητα των ναών.

Αν συγκρίνουμε την ενδυμασία, την τροφή και την κατοικία των Αγιορειτών που θυμίζουν το πτωχότερο μοναχικό Τάγμα της Δύσης, δεν μπορούμε να μη θαυμάσουμε τη γενναιοδωρία με την οποία φροντίζουν τους ναούς των. Η επιμέλεια αυτή δείχνει περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη πράξη πόσο ζωντανή είναι η πίστη και πόσο ευθείς οι σκοποί τους. Ο δίκαιος αυτός έπαινος έχει ιδιαίτερη σημασία και τίτλο τιμής για τους Αγιορείτες και μάλιστα όταν προέρχεται από μοναχό του λατινικού τυπικού».

Ένα χρόνο μετά την περί Αγίου Όρους αναφορά, ο Braconnier έστειλε την 30-9-1710 στον προστάτη του κόμητα Pontchartrain επιστολή με επιγραφές που είχε συγκεντρώσει σε διάφορα μέρη της Μακεδονίας. Είναι το τελευταίο έγγραφο του Γάλλου Ιησουίτη με αρχαιολογικό περιεχόμενο, το οποίο μας είναι γνωστό. Στο εξής φαίνεται να περιορίζεται στα θρησκευτικά του καθήκοντα και μάλιστα στην ίδρυση μεγαλύτερου παρεκκλησίου για την αξιοπρεπέστερη τέλεση των ιεροτελεστιών. Στο θέμα αυτό είναι αφιερωμένο το τελευταίο μέρος του υπομνήματός του για την ίδρυση της μονής Θεσσαλονίκης.

Αν και πνευματικός του γαλλικού προξενείου, το οποίο δικαιολογούσε την παρουσία του στη Μακεδονία, ο π. Braconnier, που όπως είδαμε, είχε αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα με το Γάλλο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη de Ferriol, επιδίωξε από μιας αρχής την ίδρυση ανεξάρτητης από το προξενείο μονής και παρεκκλησίου. Στο σχέδιο αυτό αντέδρασε τόσο ο πρόξενος Arnaud, όσο και ο διάδοχός του de Boismont (1712-24). Για να μην προκαλέσει την αντίδραση του Arnaud, ο διπλωμάτης Braconnier νοίκιασε το 1707 δωμάτιο στη συνοικία Αγίου Αθανασίου παρά την Καμάρα, ενώ ο συνάδελφός του π. Πιπέρης εξακολουθούσε να κατοικεί και ιερουργεί στο προξενείο. Με τον τρόπο αυτό προπαρασκευάστηκε το έδαφος για την απαγγίστρωσή τους από το προξενείο.

Το Φεβρουάριο του 1709 ήταν έτοιμο το κτήριο της μονής που είχε κτιστεί στη συνοικία των Φράγκων, γνωστή και ως «Μάλτα σαράιγ» από τον Έλληνα Παλαιολόγο. Στο ισόγειο λειτουργούσε το παρεκκλήσιο του Αγίου Λουδοβίκου. Επειδή όμως ο χώρος ήταν περιορισμένος, ο δραστήριος Braconnier εξοικονόμησε χρήματα για τη μεγέθυνσή του που πραγματοποιήθηκε το 1712. Γράφει σχετικά με το έργο αυτό στο ιδρυτικό της μονής:

«Τη 15 Μαΐου (1711), ημέρα της Πεντηκοστής, λειτούργησε δημόσια το νέο μας παρεκκλήσιο χωρίς να εκδηλωθεί καμία αντίδραση. Είχαμε κατασκευάσει το νέο μας κτήριο με τέτοιο τρόπο, ώστε να τελεί-

ται σ' αυτό η θεία λειτουργία με μεγαλύτερη λαμπρότητα από ό,τι στο προξενείο. Γρήγορα όμως αποδείχτηκε ότι ο χώρος ήταν πολύ μικρός. Γι' αυτό, το επόμενο έτος αρχίσαμε την κατασκευή νέου παρεκκλησίου, το οποίο τελείωσε σε 8 μήνες. Ούτε οι Ταούκοι ούτε οι Έλληνες μας έφεραν δυσκολίες σ' αυτό. Αντίθετα, ευχαριστήθηκαν, γιατί οι μαύροι πατέρες, όπως μας αποκαλούσαν, διέθεταν στην πρωτεύουσα της Μακεδονίας ένα αξιοπρεπές ίδρυμα. Όταν αρχίσαμε το έργο, δεν είχαμε ούτε τα μισά χρήματα που χρειαζόνταν για την εκτέλεσή του. Οι πιστοί πρόσφεραν το υπόλοιπο ποσό χωρίς να συνάψουμε δάνειο. Μερικοί Έλληνες πρόσφεραν τον οβολό τους. Μάλιστα ένας από τους προεστούς των μας άφησε στη διαθήκη του 50 σκούδα.

Το παρεκκλήσιο αυτό έχει διαστάσεις 10-70 παλάμες μήκος, 25 φάρδος και 30 ύψος. Είναι αφιέρωμένο στον Άγιο Λουδοβίκο, ο οποίος απεικονίζεται στο ιερό, γονατιστός στα πόδια της Βρεφοκρατούσας. Τα εγκαίνια έγιναν την ημέρα της Αμιάντου Συλλήψεως της Θεοτόκου (8 Δεκεμβρίου 1713)¹.

Ο εγκατεστημένος στη Φιλιπούπολη γιατρός Παύλος Lucas, που επισκέφτηκε τη Θεσσαλονίκη ένα χρόνο αργότερα, γράφει για το παρεκκλήσιο των Ιησουϊτών και τον ιδρυτή του: «Ο σουλτάνος, ύστερα από αίτηση του πρέσβη des Alleurs, παραχώρησε στον πρόξενο de Boesmont άδεια λειτουργίας δημοσίου παρεκκλησίου, στο οποίο λειτουργούν οι πατέρες Ιησουϊτές. Ο π. Braconnier, διαπρεπής ιεραπόστολος του Τάγματός τους, προσφέρει μεγάλες υπηρεσίες στην πόλη και τα περίχωρα. Επισκέπτεται συχνά το φρούριο της Καβάλας. Ο ζήλος του τον οδήγησε στο Άγιον Όρος και τα νησιά του κόλπου της Θεσσαλονίκης. Θα ευχόμουν να εγκατασταθούν περισσότεροι Ιησουϊτές στη Μακεδονία και την υπόλοιπη Ελλάδα, για να μεταδώσουν την ευλάβεια που διδάξε άλλοτε ο απόστολος Παύλος στις προς τους Θεσσαλονικείς και Φιλιππησίους επιστολές του»².

Τον Ιούλιο του 1715 ο π. Braconnier διορίστηκε από τους προϊσταμένους του στην ιεραποστολή της Περσίας, στην πόλη Ισαχάν. Δεν πρόφθασε όμως να αναλάβει τα νέα του καθήκοντα. Καθ' οδόν προς την Κωνσταντινούπολη τον βρήκε ο θάνατος στον πύργο των Δαρδανελλίων. Ήταν η 1-2-1716. Νεκρολογία του έγραψε ο εκ των διαδόχων του στη

1. Lettres édifiantes, ό.π., σ. 92-3.

2. Voyage de sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV par ordre de Louis XIV dans la Turquie, l'Asie, Paléστine, Haute et Basse Egypte, Amsterdam MDCCXX (Ταξίδι του κυρίου Παύλου Lucas με εντολή του Λουδοβίου ΙΔ' στην Τουρκία, Ασία, Παλαιστίνη. Άνω και Κάτω Αίγυπτο), Άμστερνταμ 1720, τόμοι 3· τ. Α', σ. 37-8.

μονή Θεσσαλονίκης π. I. B. Souciet: «Ο π. Φρ. Braconnier δεν ήταν από τους συνηθισμένους ανθρώπους. Διακρινόταν για τη γενναιοδωρία του και την αναζήτηση του καλύτερου αποτελέσματος σε ό,τι έκανε... Όταν επρόκειτο για τη σωτηρία των ψυχών, δεν τον πτοούσε ο κίνδυνος της αρρώστιας. Υπέφερε με υπομονή κάθε είδους αντιξοότητα. Όμως, όλα αυτά κλόνισαν την υγεία του. Στις αρχές του 1716 έφυγε με πλοίο για την Κωνσταντινούπολη, από όπου θα συνέχιζε το ταξίδι του στο Ισπαχάν. Καθ' οδόν σταμάτησε στη Σκόπελο για να διευθετήσει ορισμένα θέματα με το νέο υποπρόξενο Gautier. Εκεί προσβλήθηκε από δυσεντερία. Συνέχισε όμως το ταξίδι με την ελπίδα ότι θα έφτανε ζωντανός στην Κωνσταντινούπολη για να πεθάνει στα χέρια των συναδέλφων του. Για να ολοκληρώσει την εξάγνισή του και να τον ελευθερώσει από κάθε προσκόλληση στα γήινα, ο Θεός δεν το επέτρεψε. Έφθασε ημιθανής στον πύργο των Δαρδανελλίων, όπου έλαβε τα μυστήρια από έναν πατέρα Φραγκισκανό, πνευματικό του Γάλλου προξένου. Αφού μίλησε για το θάνατό του με καθαρό πνεύμα και ηρεμία, πέθανε εν ειρήνη, γαλήνη και θεία αγάπη που μόνο η θρησκεία μπορεί να προσφέρει. Ενταφιάστηκε στο νεκροταφείο των Αρμενίων»¹.

Ο π. Φραγκίσκος Tarillon διάδοχος του Braconnier (1716-96)

Διάδοχος του π. Braconnier υπήρξε ο π. Φρ. Tarillon, γηγόμενος της μονής Νάξου. Το διορισμό του στη Θεσσαλονίκη πληροφορήθηκε στο Παρίσι, όπου είχε μεταβεί το 1714, για να παρουσιάσει στον κόμητα Pontchartrain το έργο των Ιησουϊτών στην Ανατολή. Το εξ 150 σελίδων υπόμνημα, που συνέταξε με την ευκαιρία αυτή την 1-3-1714, δημοσιεύτηκε το επόμενο έτος στο Παρίσι. Προσφωνώντας τον Pontchartrain στο περί Μακεδονίας κεφάλαιο, γράφει ο Tarillon για «το εκλεκτό αυτό διαμέρισμα της Ελλάδος»: «Θεωρώ καθήκον μου να σας διαβεβαιώσω για το ζήλο των Ιησουϊτών, χάρη στον οποίο η Μακεδονία, το εκλεκτό αυτό διαμέρισμα της Ελλάδος, το οποίο φέρει στη μνήμη μας τόσο υψηλά ιδανικά, δεν θα αργήσει να ανακτήσει το ζήλο του αληθοῦς χριστιανισμού, τον οποίο ενέπνευσε ο άγιος Παῦλος με τους μόχθους και τις προς Θεσσαλονικείς και Φιλιππησίους επιστολές του»².

Σχολιάζοντας το υπόμνημα Tarillon περί ιεραποστολής των Ιησουϊ-

1. Lettres édifiantes, ό.π., τ. Α', σ. 93. Εκτενής νεκρολογία του π. Braconnier από επιστολή ανώνυμου Ιησουϊτή στον π. Θωμά-Κάρολο Fleuriau, εις Lettres édifiantes, ό.π., τ. Α', σ. 61.

2. Nouveaux Mémoires, ό.π., τ. Α', σ. 56.

τών στην Ελλάδα, γράφει ο Κλ. Τσούρκας, ο οποίος αφιέρωσε ιδιαίτερη μελέτη σ' αυτό: «Ο συγγραφέας π. Tarillon φαίνεται άνθρωπος εξαιρετού μορφώσεως, γνωρίζων καλώς την ελληνικήν... Η αφήγησίς του είναι απλή και πολύ ευχάριστος, αιχμαλωτίζουσα από πρώτης στιγμής τον αναγνώστην. Και διατρίβει μεν δια μακρών ίσως, ως είναι φυσικόν, εις το προσηλυτιστικόν κυρίως έργον των ιησουϊτικών ιεραποστολών της Ανατολής, όμως εκ παραλλήλου μας δίδει λίαν ενδιαφερούσας πληροφορίες περί της πνευματικής ζωής των κατοίκων εκάστης πόλεως και νήσου τας οποίας επισκέπτεται, περί της δογματικής και εθνικής συνθέσεως του πληθυσμού, αλλά και περί της αντιδράσεως αυτού εις την προσηλυτιστικήν προσπάθειαν των Καθολικών. Είναι λίαν χαρακτηριστικόν το γεγονός ότι ουδαμού αναφέρει την λέξιν Σλαύος, ιδίως όταν γράφει περί της Μακεδονίας; ενώ πάντοτε μνημονεύει πλην των Τούρκων, τους Αρμένιους και τους Εβραίους»¹.

Και ο κάθε άλλο παρά ευνοϊκά προς τους ρωμαιοκαθολικούς «μισιοναρίους» διακείμενος Κ. Σιμόπουλος, εκθειάζει «τη μόρφωση και παρατηρητικότητα του Tarillon, ο οποίος καταγράφει πληροφορίες για την πνευματική ζωή των Ελλήνων, για τον πληθυσμό, για τη θρησκευτική και εθνολογική σύνθεση των κατοίκων»².

Γεννημένος στο Παρίσι την 23-6-1666, ο Φρ. Tarillon εισήλθε στο Τάγμα του Ιησού τη 17 Αυγούστου 1685. Μετά τη χειροτονία του σε ιερέα το 1694, δίδαξε ρητορική και κλασικά γράμματα στο Κολλέγιο των Ιησουϊτών, στο Παρίσι. Το 1699 ο συνάδελφός του π. Ροβέρτος Saulger, ο γνωστός ιστοριογράφος των δουκάν και άλλων ηγεμόνων του ελληνικού Αρχιεπαρχείου, τον κέρδισε για την ιεραποστολή της Ανατολής. Μαζί ταξίδεψαν από τη Μασσαλία στη Νάξο, όπου έφτασαν μέσω Σμύρνης, στις αρχές του 1700. Εκεί ο Saulger ηγουμένευσε έως το θάνατό του την 19-11-1709. Τον διαδέχτηκε ο Tarillon έως το 1716, έτος διορισμού του στη Θεσσαλονίκη³. Μόνο από το Μάιο 1707 έως τον Αύγουστο του 1708, υπηρέτησε στη μονή Θήρας, όπου συνέταξε υπόμνημα περί της εκρήξεως του ηφαιστείου και της αναδύσεως «νέας νήσου» στον κόλπο της Σαντορίνης το Μάιο του 1707⁴.

1. Το οδοιπορικόν ενός Ιησουϊτού ιεραποστόλου εις την «Ελλάδα» κατά το 1712-1714. Εις «Μακεδονικά» Η' (1968) 371.

2. Κυριακού Σιμοπούλου, Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα, 1700-1800, τ. Β', 1973, σ. 79.

3. Charles Sommervogel, Bibliothèque, ό.π., τ. VII, σ. 173-4.

4. Nouveaux mémoires, ό.π., τ. Α', σ. 126-61: Έκθεση Tarillon περί ηφαιστείου Θήρας. Σελ. 161-73: Ανώνυμη αναφορά Ιησουϊτού για το ίδιο θέμα.

Η παρουσία του Tarillon στη Θεσσαλονίκη μνημονεύεται για πρώτη φορά σε επιστολή του προξένου de Boismont προς το Γάλλο υπουργό Εξωτερικών κόμητα de Pontchartrain την 22-11-1716¹. Ένα μήνα αργότερα, τη 17-12-1716, υπέγραψε τη βάπτισμα του Ιωάννη, υιού του Φρ. Rousset και της Δομ. Sossin, «en foy de quoy je me suis signé Franc. Tarillon S. J.»². Κατά την επόμενη επταετία ο Tarillon μετέδωσε το μυστήριο του βαπτίσματος σε 22 παιδιά. Το τελευταίο βάπτισμα που υπογράφει την 20-12-1723 είναι της Μαρίας, θυγατρός του Ιακώβου Brun και της Μαγδαληνής Reys. Καθ' όλο το 1724 δεν τελέστηκαν βαπτίσεις. Από την 7-5-1725 έως την 31-12-1727 το μυστήριο χορήγησε 12 φορές ο π. Ιωάννης Βαπτιστής Gresset και μία φορά, την 13-6-1726, ο π. Ιωάννης Βαπτιστής Souciet.

Έως την έλευση του Tarillon στη Θεσσαλονίκη το 1716, τις πράξεις βαπτίσεως υπογράφουν οι πατέρες Φρ. Braconnier (7 φορές), Πιπέρης (7 φορές) και Pascal (3 φορές). Το γεγονός ότι ο τελευταίος ιεραπόστολος υπογράφει 3 συνεχόμενες βαπτίσεις, την 29-10-1714, 14-6-1715 και 2-7-1715, αποδεικνύει ότι τουλάχιστον κατά το χρονικό διάστημα που παρεμβάλλεται μεταξύ της πρώτης και τρίτης βαπτίσεως ανήκε στο δυναμικό της μονής³.

Το φθινόπωρο του 1724 ο π. Tarillon επιχείρησε ανεπιτυχώς να μεθεθύνει το παρεκκλήσιο της μονής του. Όπως όμως μας πληροφορεί ο πρόξενος de Boismont σε επιστολή της 7-10-1724 προς το Εμπορικό Επιμελητήριο Μασσαλίας το σχέδιο ναυάγησε λόγω αντίδρασης ορισμένων Ελλήνων⁴.

Δύο χρόνια αργότερα ο Tarillon βρισκόταν ακόμη στη Θεσσαλονίκη. Ο νεοαφιγμένος τότε στην πόλη π. Ι. Β. Souciet, ο γνωστός συγγραφέας του ιστορικού της Θεσσαλονίκης, το οποίο μελέτησε όπως γράφουμε στην εισαγωγή η Α. Ξανθοπούλου-Κυριακού, γράφει την 31-7-1726 στον επίσης Ιησουίτη αδελφό του π. Στέφανο ότι ο Tarillon του απέστειλε κατάλογο με ελληνικά βιβλία⁵. Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους βρίσκομε τον π. Tarillon στη Νάξο, όπου χρημάτισε ηγούμενος έως το θάνατό του την 7-12-1735. Μόνο κατά μικρά διαστήματα απουσίασε από

1. A. N. Aff. Etr. B' 991 (Archives Nationales, Affaires Etrangères).

2. Yves-Jean Dumon, Το μητρώον βαπτίσεων..., ό.π., σ. 62.

3. Στην Καθολική ενορία Αμιάντου Συλλήψεως της Θεοτόκου, στη Θεσσαλονίκη, σώζονται τα ληξιαρχικά βιβλία θανάτων της περιόδου 1702-29 και γάμων της περιόδου 1702-48.

4. Demokratia Iliadou, Inventaire des documents, ό.π., σ. 17.

5. Henri Omont, Missions archéologiques, ό.π., σ. 725.

το νησί αυτό για να συμμετάσχει σε αποστολές στο Αιγαίο και ιδιαίτερα στη Σμόρνη.

Τον π. Tarillon διαδέχτηκαν στη Θεσσαλονίκη ο προαναφερθείς I. B. Souciet και ως ηγούμενος ο I. B. Gresset. Έως την απομάκρυνση των Ιησουϊτών από τη Θεσσαλονίκη το 1773, λόγω της κατάργησης του Τάγματός τους από τον πάπα Κλήμεντα ΙΔ', στην πρωτεύουσα της Μακεδονίας εργάστηκαν οι εξής ιερομόναχοι: Μελχιώρ Hermes (Αρμένιος από την Κωνσταντινούπολη), Μάρκος Αντώνιος Charrot (επί της ηγουμενίας του το 1740 προήχθη σε ενορία η Καθολική εκκλησία), Depres, Ιερώνυμος Άλβυς, Θηραίος, Νικόλαος και Ιερώνυμος Δελένδας, από τη Σαντορίνη, Ανδρέας Citty, Αλσατός, Ιγνάτιος Δαπέρης ή Δαπέης, Χίος, I. B. Warthelle και P. Φ. Guerin du Rocher (1767-73), ο οποίος υπέστη το μαρτυρικό θάνατο στο Παρίσι κατά την τρομοκρατία του έτους 1792.

Για τη δεύτερη περίοδο της δράσεως των π. Ιησουϊτών στη Μακεδονία θα δημοσιευθεί, όταν θα έχουν συγκεντρωθεί τα απαραίτητα στοιχεία, μια δεύτερη μελέτη.

SUMMARY

Markos N. Roussos - Milidonis, Jesuit Mission in Macedonia in the 17 C and 18 C

With its foundation in 1540 by the Spaniard Ignatius Loyola, the Society of Jesus (Societas Jesu), showed great interest for the Christian world of the East. The first contacts of its members, the Jesuits, with the Greeks go back in the last quarter of the 16 C.

The Capitulations concluded in this period between France and the Sublime Porte thus allowing them to settle in Creta (1588) and Chios (1594). In the 17 C followed the foundations in Constantinople, Smyrne, Naxos, Euripos or Chalkis, Santorini and Tinos.

During the first decades of the 17 C, the Jesuits of Constantinople began visiting Thrace and Macedonia, where stayed over some European tradesmen. The most profitable of those «flying missions» was the one of Father Isaac d'Aultry (1550-1) who had connections with the monks of Mount Athos and especially with those of Megisti Lavra.

In 1706, Father François Braconnier settles down, with his Greek fellow member Father Mathieu-Xavier Piperis, in today's Frankon street where the catholic church of the Virgin is, in the center of the town. Highly educated, an ardent archaeologist, Father Braconnier left behind an interesting description of the region of Thessaloniki, Kavala, Thsasos and Mount Athos. Of this study I publish for the first time, in Greek translation some typical extracts.

Shorter but no less interesting, is the narration of his successor Father François Tarillon (1716-26) regarding the missionary activities of his Order in Macedonia, which he calls «privileged region of Greece». Tarillon as well as Father Jean-Baptiste Souciet, in Thessaloniki from 1726 to 1738, believed that Macedonia and its capital Thessaloniki had a typical Greek character.

The present study on the mission of the Jesuits in Northern Greece in the first third of the 17 C, closes with Father Souciet, whose description of the town of Thessaloniki in 1734, was presented to the readers in «Makedonika» (volume VIII, 1968) by A. Xanthopoulou-Kyriakou.

Another article, on the activities of the Jesuits in Thessaloniki from 1738 to the abolition of their congregation by Pope Clement XIV in 1773, will be published in the next edition of «Makedonika». In this second part we will stress the educational work of the Jesuits, who excelled in this field. There will also be the subject of the founding of the Catholic Church in Frankon Street. Thus the readers of «Makedonika» will have an exact idea of the work accomplished by the Jesuits in Macedonia in the 18 C.